

DET ØKONOMISKE RÅD
FORMANDSKABET

DANSK ØKONOMI
i efteråret 1969

DET ADMINISTRATIVE
BIBLIOTEK

850001058294

STATENS TRYKNINGSKONTOR
KØBENHAVN, OKTOBER 1969

Arbejds- og socialministeriets
bibliotek

Siden oprettelsen af Det økonomiske Råd i efteråret 1962 har formandskabet i henhold til § 3 i lov nr. 302 af 5. september 1962 om økonomisk samordning offentliggjort følgende redegørelser:

1. Redegørelse til regeringen vedrørende det realøkonomiske grundlag for de kommende måneders økonomisk-politiske afgørelser. 18. december 1962. *Stencileret.*
2. Hovedtendenser i indkomstudviklingen for de vigtigste samfundsgrupper 1955-1962. Redegørelse afgivet til statsministeriet 25. februar 1963. *Trykt. 2,50 kr.*
3. Redegørelse til regeringen vedrørende den økonomiske situation. 16. september 1963. *Stencileret.*
4. Strukturproblemer i dansk landbrug. En redegørelse til regeringen med særligt henblik på udformningen af en langsigtet landbrugspolitik. Maj 1964. *Trykt. 4 kr.*
5. Indkomstramme og indkomststatistik. En redegørelse til regeringen med særligt henblik på udformningen af en indkomstpolitik i den aktuelle situation. November 1964. *Trykt. 4 kr.*
6. Bygge- og boligpolitikken og dens sammenhæng med den økonomiske politik i øvrigt. Redegørelse afgivet til regeringen. Juni 1965. *Trykt. 4,50 kr.*
7. Den økonomiske udvikling i 1965. En redegørelse til regeringen med særligt henblik på indkomstudviklingen og mulighederne for at føre indkomstpolitik. Oktober 1965. *Fotografisk trykt. 5 kr.*
8. Bidrag til belysning af formueudviklingen i Danmark i de senere år. August 1966. *Trykt. 8,50 kr.*
9. Konjunktursituation, indkomstpolitik og indkomststatistik. Redegørelser afgivet til regeringen september og december 1966. *Trykt. 8,50 kr.*
10. Konjunktursituationen i efteråret 1967. Redegørelse afgivet til regeringen september 1967. *Trykt. 8 kr.*
11. Den personlige indkomstfordeling og indkomstjævningen over de offentlige finanser. November 1967. *Trykt. 8,50 kr.*
12. Dansk økonomi i efteråret 1968. (Herunder en særlig landbrugsredgørelse). September 1968. *Fotografisk trykt. 9 kr.*
13. Indkomststatistik 1968. December 1968. *Trykt. 9 kr.*
14. Konjunkturudsigterne for 1969. April 1969. *Stencileret.*
15. Udviklingen i Danmarks internationale konkurrence. Maj 1969. *Trykt. 9 kr.*
16. Dansk økonomi i efteråret 1969. September 1969. *Trykt. 10 kr.*

De trykte redegørelser kan fås i boghandelen, de stencilerede ved henvendelse til Det økonomiske Råds sekretariat. Nørre Voldgade 68, 1358 København K.

Distribution til boghandelen gennem Danske Boghandleres Kommissionsanstalt.

DANSK ØKONOMI
i efteråret 1969

Arbejde- og socialministeriets
bibliotek

10/11/69

Til regeringen

Formandskabet fremsender hermed dels en redegørelse for den aktuelle konjunktursituation, dels en foreløbig redegørelse vedrørende udviklingen i byggekapa-
citet og byggebehov. De i redegørelserne behandlede spørgsmål har været drøftet på et rådsmøde den 19. september d. å., hvor tillige repræsentanter for Danmarks Rederiforening samt Statens Byggeforskningsinstitut deltog. Som fastsat i lov om økonomisk samordning er kun formandskabet ansvarlig for redegørelsernes indhold og udformning.

I medfør af § 3 stk. 3 i lov om økonomisk samordning har formandskabet truffet bestemmelse om at offentliggøre redegørelserne.

Til *konjunkturdegrørelsen* skal formandskabet knytte følgende bemærkninger:

Efter at der igen er skabt fuld beskæftigelse på langt de fleste områder, er det dominerende problem i dansk økonomi betalingsbalanceudviklingen. Trods gunstige internationale konjunkturer og en heraf betinget stærk fremgang for industrieksporten tegner underskuddet på betalingsbalancens løbende poster i 1969 til at blive betydeligt større end de i de foregående år.

I redegørelsens afsnit IV har man nærmere diskuteret konsekvenserne af en eventuel fortsættelse af de senere års store underskud på vare- og tjenestebalancen over for udlandet med deraf følgende kraftigt stigende rente- og afdragsbetalinger. Det er formandskabets opfattelse, at en sådan udvikling må undgås, dels fordi mulighederne for udenlandsk låntagning tegner sig noget usikkert, dels fordi afhængighed af kapitaltilførsel fra udlandet ikke kan undgå at begrænse vor handlfrihed især med hensyn til rente- og kreditpolitikken, men eventuelt også med hensyn til skattelovgivningens udformning og den generelle erhvervs politik.

En afvikling af betalingsbalanceunderskuddet synes dog kun mulig over en vis årrække. Kraftige kontraktive indgreb med det formål at rette betalingsbalancen op i løbet af kort tid ville efter formandskabets opfattelse gå stærkt ud over produktion og beskæftigelse. En gradvis reduktion af betalingsbalanceunder-

skuddet under samtidig opretholdelse af fuld beskæftigelse skulle derimod kunne opnås ved, at væksten i den samlede indenlandske efterspørgsel igennem en længere periode holdes på et lavere niveau end væksten i produktionskapaciteten. Det vil dog være en forudsætning, at omkostnings- og prisstigningerne her i landet holdes på linie med eller lidt under stigningerne i udlandet.

Til illustration af tilpasningsproblemet's størrelse skal nævnes, at det drejer sig om gradvis at overføre en produktionskapacitet svarende til lidt over to procent af nationalproduktet til eksportproduktionen og den importkonkurrerende produktion.

Som nærmere omtalt i redegørelsen skulle der med den allerede nu fastlagte politik være mulighed for, at udviklingen fra næste år vil få en drejning som den her omtalte. Under rådets drøftelse blev det nævnt, at redegørelsen formentlig snarest undervurderer den afdæmpning af stigningen i det private forbrug, der må ventes efter kildeskattens indførelse. Det blev oplyst, at butikshandelen baserer sine aktuelle indkøbs- og lagerdispositioner på forventninger om en meget væsentlig afdæmpning af stigningen i det private forbrug, ligesom det nævntes, at kreditpolitikken nu føleligt påvirker handelens faste bruttoinvesteringer.

Accelerationsfasen i højkonjunktoren varer dog stadig ved, og byerhvervenes repræsentanter understregede, at der hersker en betydelig mangel på arbejdskraft, som ikke mindst hæmmer industrieksportens ekspansion. På denne baggrund blev det på rådsmødet drøftet, om det vil være muligt at gennemføre umiddelbart virkende foranstaltninger, således at arbejdskraftmangelen kan afhjælpes allerede i efterårsmånederne. Det er dog vanskeligt at pege på egnede løsninger i den akutte situation. Rigoristiske indgreb, f. eks. i form af standsning af igangværende statslige og kommunale bygge- og anlægsarbejder, vil i almindelighed medføre betydelige ulemper, og det er samtidig tvivlsomt, om sådanne indgreb ville resultere i en umiddelbar lettelse af det akutte pres inden for det industrielle arbejdsmarked. Der er mindre ulemper forbundet med en udskydelse af igangsættelsestidspunkterne for planlagte offentlige arbejder, men formandskabet har ikke noget grundlag for at bedømme, hvilke konkrete muligheder der foreligger for imødekommelse af eksportindustriernes arbejdskraftsbehov ad denne vej inden for de nærmeste måneder.

Fra landbrugets side blev der under drøftelsen af den økonomiske situation navnlig henvist til, at øgede omkostninger, herunder ikke mindst den kraftige rentestigning, har opslugt en væsentlig del af den indtægtsforbedring, som især de noget gunstigere eksportvilkår og den store høst i 1968 skulle have skabt mulighed for.

På det private arbejdsmarked har tyngdepunktet i de aftalemæssige lønforhøjelser, der er fastlagt for aftaleperioden 1969-1971, ligget i den forløbne del af indeværende år. Forudsat at udviklingen i de nærmest kommende måneder ikke giver anledning til forstærket omkostnings- og prisstigning med deraf afledte konsekvenser også for omkostningsudviklingen i 1970, skulle der derfor være mulighed for, at konkurrenceevnen – i det omfang denne beror på den indenlandske omkostnings- og prisudvikling – kan bevares nogenlunde uændret i det kommende år. Udviklingen på dette område vil være bestemmende for, om det i 1970 kan lykkes at nedbringe betalingsbalanceunderskuddet og samtidig fastholde den fulde beskæftigelse. Ikke mindst i tilfælde af en væsentlig afdæmpning af den internationale højkonjunktur vil opfyldelse af denne målsætning stille store krav til konkurrenceevnen i eksporterhvervene og de med importen konkurrerende erhverv.

I tilknytning til foranstående diskussion af den konjunkturpolitiske situation er der grund til at fremhæve, at mulighederne for at opnå en gradvis afvikling af betalingsbalanceunderskuddet foruden på den til enhver tid førte konjunkturpolitik og indkomstpolitik m. v. også i meget væsentlig grad beror på, hvorledes forholdene lægges til rette for strukturudviklingen. I centrum for strukturproblemerne står en forskydning mellem hjemmemarkedsproduktion på den ene side og eksportproduktion samt importkonkurrerende produktion på den anden side, således at produktionen på de to sidstnævnte områder samt de dertil knyttede investeringer kommer til at vokse stærkere end den øvrige produktion. Dette vil begrænse mulighederne for en fortsat ekspansion af produktionen til hjemmemarkedet, herunder den offentlige sektor og byggesektoren.

I den foreløbige redegørelse for udviklingen i *byggebehov og byggekapa-*citet er der peget på, at en begrænsning af de senere års stærke vækst i byggekapa-citeten kan blive aktuel også ud fra en isoleret byggesektorbetragtning, idet den udækkede bolig efterspørgsel, der har bestået i alle årene efter den anden verdenskrig, må forudses at være dækket i løbet af nogle år, ligesom den hidtidige stærke vækst i det offentlige byggeri næppe kan ventes opretholdt. Ved de foretagne beregninger over den fremtidige efterspørgsel efter nyt boligbyggeri er der taget hensyn til en forventet vækst i forsyningen med fritidsboliger og til standardforbedringer af såvel helårs- som fritidsboliger.

Der er grund til at fremhæve, at en afvikling af den udækkede efterspørgsel efter nybyggeri ikke i sig selv vil betyde afskaffelse af den udækkede efterspørgsel efter de i forhold til kvaliteten billige lejligheder i den ældre bolig-

masse, der er undergivet huslejekontrol. Ved en videreførelse af huslejerestriktionerne vil der, uanset en sandsynlig vending fra sælgers (udlejers) til købers (lejers) marked inden for nybyggeriet, stadig være tale om en mangelsituation i den ældre boligmasse med heraf affødt kødannelse m. v.

På rådets møde blev det nævnt, at en eventuel fremtidig nedadgående tilpasning af byggekapa­citeten ikke nødvendigvis vil skabe omfattende beskæftigelsesmæssige problemer – heller ikke hvis de senere års stærke vækst i kapaciteten skulle fortsætte nogle år endnu –bl. a. fordi ændringerne i uddannelsessystemet forøger arbejdskraftens mobilitet. Der foreligger dog det særlige problem, at der i givet fald vil blive tale om overførsel af arbejdskraft fra højere lønnede til lavere lønnede områder.

Det skal fremhæves, at de i redegørelsen indeholdte overslag over bygge­behovet er baseret på skøn over, hvor meget befolkningen under hensyn til den forventede realindkomstsudvikling vil være villig til at anvende til boligformål. Ud fra andre behovskriterier – f. eks. ved anlæggelse af familiepolitiske og socialpolitiske kriterier – kan man komme til stærkt afvigende skøn for det fremtidige byggebehov. I hvor høj grad sådanne kriterier vil kunne lægges til grund, afhænger imidlertid af, med hvor store beløb det offentlige vil støtte boligforbruget gennem udvidet subsidiering. Dette spørgsmål kan næppe anskues løsrevet fra de almindelige stabiliseringspolitiske overvejelser.

Det er formandskabets hensigt at videreføre den analyse, der er indeholdt i den foreløbige redegørelse, med en nærmere belysning af bygge- og boligpolitikken og dens sammenhæng med den økonomiske politik i øvrigt.

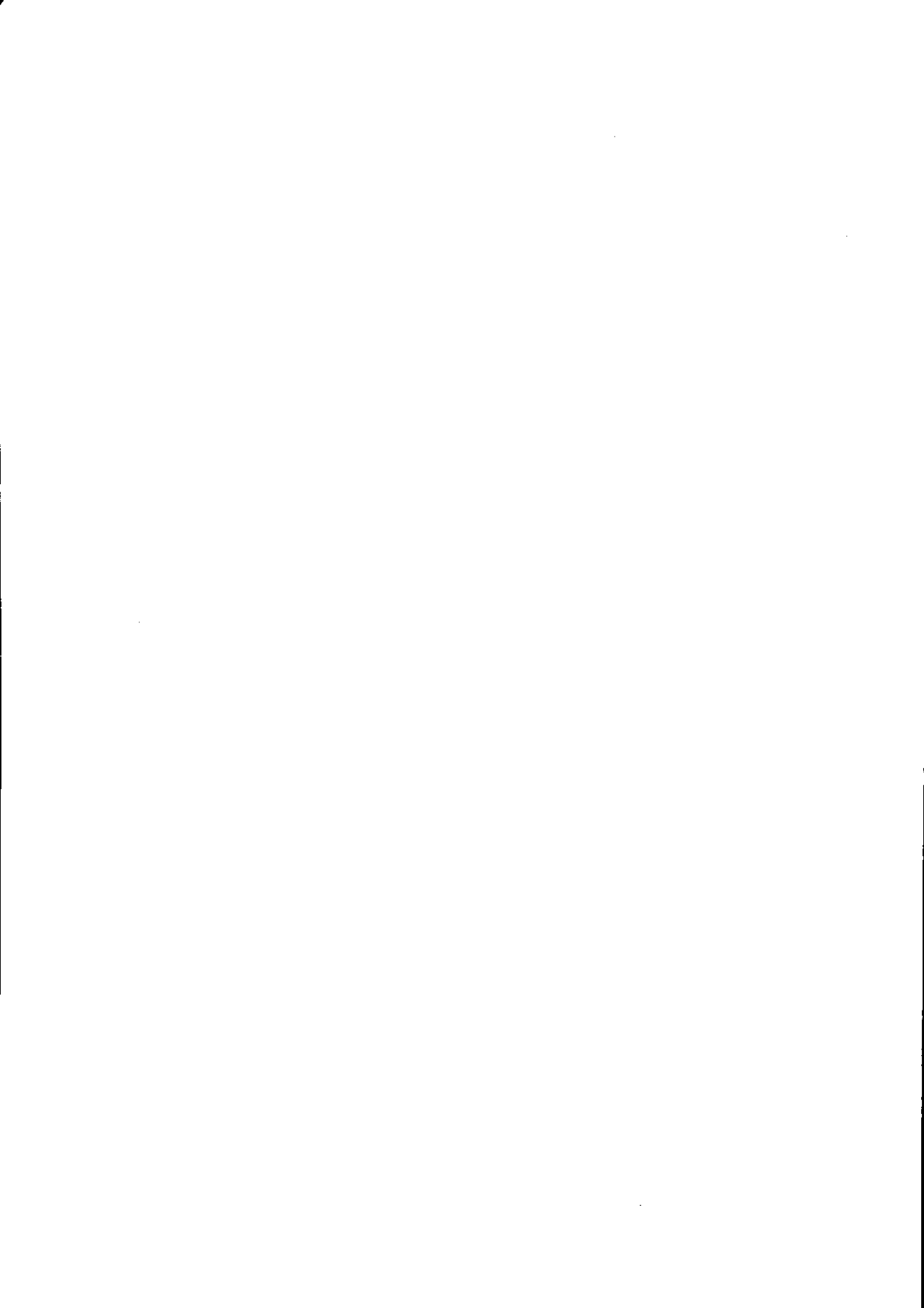
København, den 25. september 1969.

Carl Iversen *N. V. Skak-Nielsen* *J. Vibe-Pedersen*
Formand

DET ØKONOMISKE RÅD
FORMANDSKABET

DANSK ØKONOMI
i efteråret 1969

STATENS TRYKNINGSKONTOR
KØBENHAVN, OKTOBER 1969

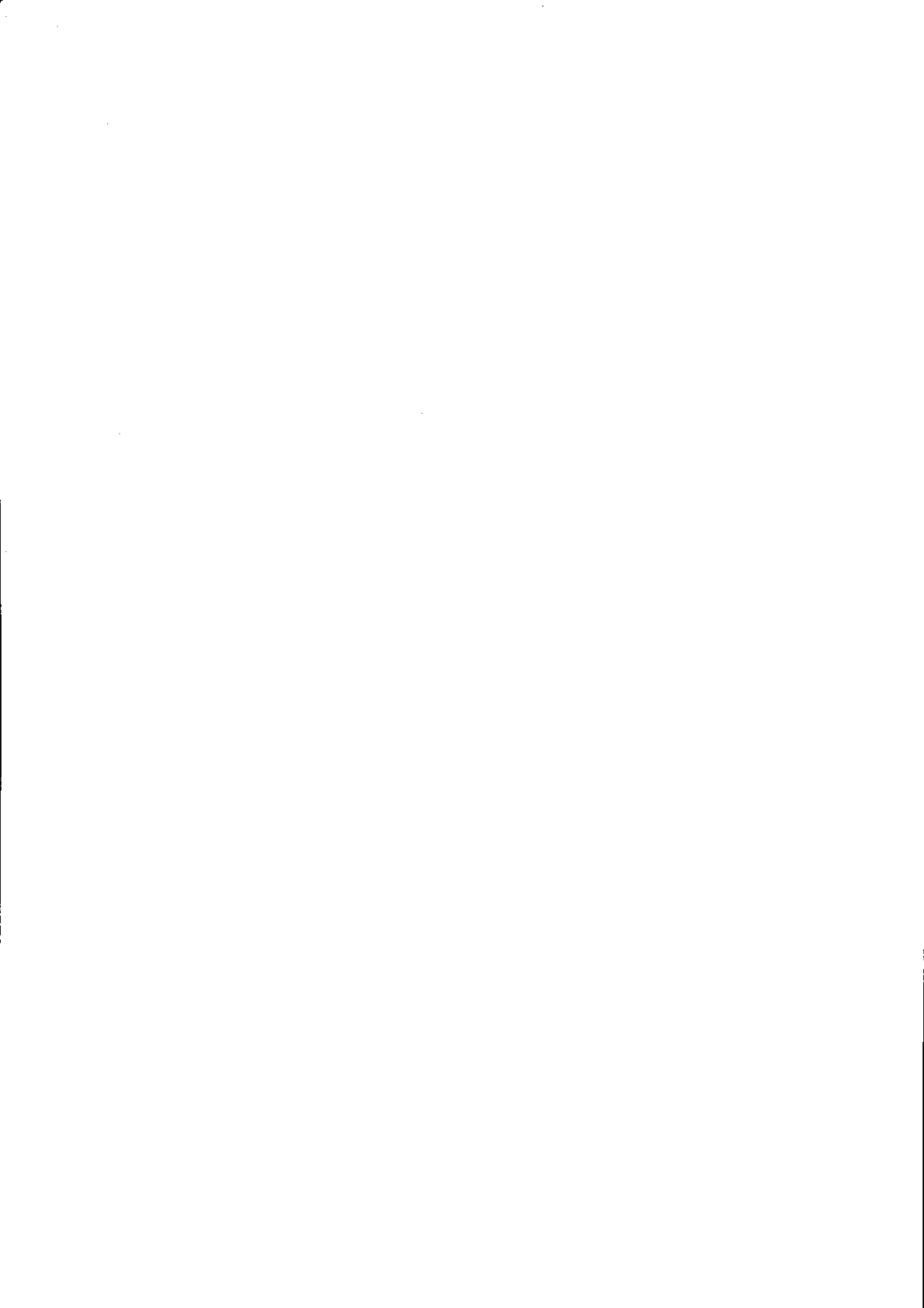
Indhold

Den økonomiske situation

I. Indledning	11
II. Hovedpunkter i den internationale konjunkturudvikling	17
III. Hovedtræk af den økonomiske udvikling i Danmark 1968/69	24
IV. Perspektiver for betalingsbalanceudviklingen	32
Bilag Fremskrivning af betalingsbalanceunderskud m.v.	36

Foreløbig redegørelse vedrørende den fremtidige udvikling i byggekapa- citet og byggebehov

I. Indledning	38
II. Byggekapa- citeten frem til 1985	42
III. Den fremtidige boligefterspørgsel	48
IV. Sammenfatning	52
Bilag 1. Bemærkninger til beregningerne over byggekapa- citetens udvikling	56
Bilag 2. Bemærkninger til beregningerne over boligbehovet på grundlag af befolkningsprognoser	63
Bilag 3. Subsidi- ering af boligforbrug 1969	66

Den økonomiske situation

I. Indledning

1. Den fornyede konjunkturopgang, der begyndte her i landet i de sidste måneder af 1968, har i den forløbne del af 1969 været stadig tiltagende. Med basis i stærke stigninger i såvel industrieksporten som de erhvervsmæssige og offentlige investeringer, boligbyggeriet samt det offentlige og private forbrug har konjunkturopgangen været overordentlig bredt funderet.

Styrken i opsvinget illustreres af, at det er fortsat uanset den stramning af finans- og pengepolitikken, der blev gennemført i forårmånederne. Stramningen har imidlertid formindsket risikoen for overophedning.

Selv om virkningerne af de gennemførte indgreb først kan ventes at slå fuldt igennem i den kommende tid, synes der ikke at være grund til at regne med, at efterspørgselsudviklingen i den resterende del af 1969 vil komme til at afvige væsentligt fra det hidtidige forløb. Afgifts- og renteforhøjelsernes virkninger på den indenlandske efterspørgselsudvikling vil således i de nærmest kommende måneder blive modvirket af det midlertidige indkomstskattebortfald, der bliver en følge af overgangen til kildeskat. Endvidere sker der en stigning i det nominelle indkomstniveau som følge af dyrtidsreguleringen fra september/oktober. Den stærke stigning i den indenlandske efterspørgsel må derfor ventes at fortsætte året ud, ligesom industrieksporten også i de nærmest kommende måneder vil nyde godt af fortsat højkonjunktur på de for Danmark mest betydende industrivaremarkeder. Når bortses fra mejeriprodukter, er også vilkårene for hovedvaregrupperne inden for den animalske landbrugseksport for tiden relativt opmuntrende, både med hensyn til de rent øjeblikkelige afsætningsforhold og med hensyn til udsigterne for den kommende tid.

Den nævnte bedømmelse af efterspørgselsudviklingen gælder alene efterårs-månederne. Som omtalt i det følgende er der mulighed for, at efterspørgselsstigningen i begyndelsen af 1970 vil blive mere afdæmpet. I 1970 må imidlertid også mulighederne for produktionsforøgelse ventes at blive væsentlig mindre

end i 1969, idet de arbejdskraft- og kapacitetsreserver, der fandtes ved årets begyndelse, nu er ved at være fuldt udnyttede.

2. Samtidig med, at produktions- og beskæftigelsesudviklingen har formet sig gunstigt og bortset fra funktionærområdet ført til genskabelse af den fulde beskæftigelse, må det konstateres, at det fundamentale dilemma i dansk økonomisk politik – løsningen af vort betalingsbalanceproblem under samtidig opretholdelse af fuld beskæftigelse – stadig består. Underskuddet på betalingsbalancens løbende poster tegner for 1969 til at blive betydeligt større end i noget tidligere år.

3. For at muliggøre den låntagning i udlandet, der er nødvendig til dækning af det fortsat store betalingsbalanceunderskud, har det været nødvendigt for Danmark, der i forvejen havde et forholdsvis højt renteniveau, at følge med op i den kraftigt opadgående internationale rentebevægelse. Såvel diskontoen og dermed renten for bankudlån m. v. som obligationsrenten er herved steget til det hidtil højeste niveau. Med vor stærke afhængighed af låntagning i udlandet har det således ikke været muligt at fastholde de lempelser af rente- og kreditpolitikken, der blev gennemført i 1968. Udviklingen på det pengepolitiske område har frem til foråret 1969 stået i modsætning til udviklingen flere steder i udlandet – særlig U.S.A. og England – hvor man inden for det sidste års tid har lagt penge- og kreditpolitikken om, således at man nu benytter begrænsning af pengeforsyningen som et hovedmiddel til at regulere den økonomiske aktivitet. Den efterhånden meget stærke stramning, der er sket af penge- og kreditpolitikken i U.S.A. og England, kan ikke alene ses som en reaktion på konjunkturopgangen og en beskyttelsesforanstaltning over for valutakriserne. Der er tillige tale om en tilsigtet ændring i vægtfordelingen mellem penge- og kreditpolitikken på den ene side og finanspolitikken på den anden side – en ændring der umiddelbart må give sig udslag i renteforhøjelser. Der er anledning til at fremhæve dette, fordi det formentlig må bevirke, at den stramning af pengepolitikken, der blev iværksat her i landet i foråret, må fastholdes gennem længere tid. Med den snævre forbindelse, der er mellem de forskellige landes penge- og kapitalmarkeder, vil en restriktiv pengepolitik i et eller flere af de toneangivende lande uundgåeligt påvirke rente- og kreditforhold i andre lande og ganske særlig i lande, der som Danmark er afhængig af en stigende låntagning til dækning af løbende underskud og voksende afdragsforpligtelser.

4. Med lønstigninger, der i gennemsnit for 1969 formentlig bliver af samme størrelsesorden som i de foregående år (10-12 pct.), renteforhøjelserne og de forhøjede bilskatter og transporttakster har Danmark internationalt fortsat ligget meget højt placeret, hvad omkostningsstigninger angår. Derimod har prisstigningerne indtil nu været moderate i sammenligning med prisudviklingen i udlandet, Tyskland dog undtaget. Forbrugerpriserne er her i landet i den forløbne del af året vokset i en takt, der svarer til 2-3 pct. på årsbasis, men dog med tendens til tiltagende stigning, således at prisstigningerne for året som helhed nok vil nærme sig til 4 pct. I U.S.A. og de fleste lande i Vesteuropa har man imidlertid haft prisstigninger på 5 pct. og derover. Alt i alt har de internationale prisstigninger i 1969 været større end tidligere i 1960'erne og på højde med stigningerne under Korea-krigen.

5. Sammenholder man udviklingen i løn- og renteniveauet m. v. med den indtil nu forholdsvis moderate opgang i vort prisniveau, er der grund til at tro, at virksomhedernes gennemsnitlige bruttoavance pr. afsat enhed må være reduceret noget, selv om også produktivetsudviklingen efter alt at dømme har været kraftig, i alt fald i industrien. Da de fleste erhverv har fået deres kapacitetsudnyttelse kraftigt forbedret, må virksomhedernes samlede nettofortjeneste imidlertid antages at være blevet forøget på trods af en sådan forringelse af avancemarginalerne. Samtidig må der i hvert fald inden for de beskyttede områder regnes med en tendens til genopretning af avancen pr. enhed efter udløbet af det direkte avancestop og prisstop for tjenesteydelser. For byerhvervene under ét forekommer det derfor ikke sandsynligt, at der fra 1968 til 1969 vil ske større forskydninger i forholdet mellem de samlede lønindkomster, renteindkomster og foretagerindkomster.

6. For en vurdering af udsigterne for 1970 har man endnu kun meget få holdepunkter. Internationalt er det helt dominerende problem den fortsatte uligevægt på valutamarkederne. Ganske vist er uligevægten umiddelbart reduceret lidt ved den franske devaluering, men andre faktorer – herunder først og fremmest forskellen i omkostningsudviklingen imellem Tyskland og de fleste andre lande – har virket i retning af en uddybning af spændingsforholdene.

I de fleste analyser har spørgsmålet om gennemførelse af omfattende valutakursjusteringer – i form af enten en opskrivning af D-markens guldværdi eller en nedskrivning af pundet og en række andre valutaer eller en kombination af op- og nedskrivninger – hidtil kun været anset for et tidsspørgsmål. Udvik-

lingen i de seneste måneder gør det imidlertid tvivlsomt, om det vil lykkes at få en omfattende valutakurstilpasning gennemført i en nærmere fremtid. I England afspejler uligevægten i valutakursrelationerne sig efterhånden mere i nedsat økonomisk ekspansionstakt end i direkte pres på pundet. Udviklingen på den engelske betalingsbalance har i 1969 været forholdsvis gunstig bl. a. i kraft af, at den indenlandske efterspørgsel har været holdt stærkt tilbage. For Tyskland skulle incitamentet til en revaluering bl. a. ligge i, dels at man derved kan bidrage til at muliggøre fortsat international højkonjunktur og ekspansion i verdenshandelen, dels at man gennem en revaluering kan forhindre omverdens prisstigninger i at slå igennem i Tyskland (hindre »import af inflation«). Den seneste tids løn- og prisudvikling i Tyskland bevirker imidlertid, at det sidstnævnte argument ikke har samme vægt som tidligere, hvortil kommer, at betænelighederne ved en revaluerings virkninger på den indenlandske konjunkturudvikling kan være blevet mere fremtrædende efter de successive stramninger der er sket af Tysklands økonomiske politik.

Selv om der sker en tilstrækkelig omfattende valutakurstilpasning i den allernærmeste tid, kan man ikke se bort fra, at de bremsemekanismer, der blandt andet med valutasituationen som baggrund er sat igang i både over og underskudslandene, i begyndelsen af 1970 kan føre til afmatningstendenser i den internationale økonomi. Sker dette, vil det ikke kunne undgå at hæmme de danske eksportmuligheder, omend de danske eksportmarkeder ikke hører til dem, der bliver hårdest ramt i en sådan situation, da eventuelle tendenser til afsvækkelse af konjunktoren nok vil blive svagere i Tyskland og de skandinaviske lande end i bl. a. England og U.S.A.

Skulle valutakurstilpasningen fortsat udeblive, er der risiko for, at der indtræder en mere langvarig stagnationsperiode med ledsagende afsvækkelse af stigningen i den internationale handel. Den nuværende situation, hvor både underskuds- og overskudslande bremser aktiviteten for bl. a. at bøde på virkningerne af uoverensstemmelsen mellem valutakurser og pris- og omkostningsrelationer m. v., vil da blive videreført på ubestemt tid.

7. Hvad angår udsigterne for den indenlandske efterspørgselsudvikling i 1970, har diskussionen navnlig samlet sig om virkningerne af den kraftige skatteforhøjelse, der vil sætte ind efter kildeskattens ikrafttræden. Ifølge de skøn, der har været offentliggjort for statsfinansernes udvikling i 1970, forudses der imidlertid en udgiftsstigning, der er omtrent lige så stor som indtægtsstigningen. En neutra-

lisering af udgiftsstigningers konjunkturstimulerende virkning forudsætter, at skatter og afgifter forøges med et noget større beløb end svarende til udgiftsstigningerne. På denne baggrund samt i betragtning af usikkerheden om, hvorledes forskudsligningen for 1970 kommer til at virke, skulle der ikke være grund til at regne med, at konjunkturpåvirkningen fra statsfinanserne for 1970 som helhed bliver meget forskellig fra, hvad der har været tilfældet i 1969.

Sammenligner man specielt slutningen af 1969, hvor der for statsindkomsts-kattemnes vedkommende sker et vist skattebortfald, med begyndelsen af 1970, vil der dog blive tale om en følelig stramning. Styrken heraf må imidlertid antages gradvis at ville aftage, idet der selv efter overgangen til kildeskat vil være en tendens til, at det offentliges udgiftsforøgelser gennem året vil gøre sig stærkere gældende end indtægtsstigningerne.

8. Trods det høje renteniveau, pengeinstitutternes ekstraordinære deponeringer hos Nationalbanken, forhøjelse af den »ordinære« deponeringssats for indlånsstigninger og likviditetsopsugningen fra statsfinanserne og betalingsmellemværendet med udlandet har bankudlånene i de senere måneder været stærkt voksende. Dette står bl. a. i forbindelse med den stærke udvidelse af pengeforsyningen og den dermed følgende forbedring af bankernes likviditetsmæssige stiling, der fandt sted i tiden frem til foråret 1969. Som følge af de skete stramninger og den tiltagende udlånsstigning er likviditeten i pengeinstitutterne dog ved at tage mærkbart af i forhold til situationen i foråret. Denne udviklingslinie må påregnes fortsat, således at likviditetshensyn i stigende grad begrænser pengeinstitutternes udlån. Sammen med virkningerne af den højere rente kan dette efterhånden føre til en afsvækkelse af investeringsstigningen, herunder stigningen i boligbyggeriet, ligesom en strammere banklikviditet kan få konsekvenser for forbrugsudviklingen. Det skal i denne forbindelse bemærkes, at stigningen i det private forbrug i den forløbne del af 1969 synes at have været en hel del større, end hvad der svarer til stigningen i de disponible realindkomster. Forskellen kan bl. a. være finansieret ved øgede konsumlån i pengeinstitutterne.

9. Der er således mulighed for, at der et stykke ind i 1970 vil ske en afsvækkelse af det indenlandske efterspørgelsespres. For så vidt udlandskonjunktoren til den tid stadig er livlig og konkurrenceevnen tilstrækkelig, vil dette bringe os nærmere til en løsning af betalingsbalanceproblemerne, uden at den fulde beskæftigelse kommer i fare. Falder en udvikling som den her forudsete derimod sammen med

en afsvækkelse af udlandskonjunktoren – hvad der som nævnt er en vis fare for, særlig hvis en international valutakurstilpasning fortsat udebliver – vil situationen give vanskeligheder både i beskæftigelsesmæssig henseende og med hensyn til betalingsbalancen.

II. Hovedpunkter i den internationale konjunkturudvikling

1. Tyngdepunktet i den vesteuropæiske højkonjunktur i 1968-69 har ligget i *Tyskland*, hvis kraftige konjunkturopgang har skabt gunstige eksportvilkår først og fremmest for de øvrige fællesmarkedslande, men hvad industrieksporten angår i høj grad også for Danmark og de øvrige nordiske lande, hvorved der i hele denne økonomikreds er skabt en selvforstærkende opgangsproces.

Vesttysklands nationalprodukt er i andet halvår 1968 og første halvår 1969 steget i en takt, der svarer til ikke mindre end 8-9 pct. (real) pr. år. Alene i første halvår 1969 er beskæftigelsen øget med omkring en halv million, hovedsagelig ved indvandring, idet arbejdsløsheden i forvejen var meget stærkt reduceret. Først og fremmest har væksten dog været muliggjort ved fortsat stærke stigninger i arbejdsproduktiviteten: 7-8 pct. for økonomien som helhed og væsentlig mere for industrien. Produktivitetsstigningerne ligger dermed omtrent på linie med lønstigningerne, og de ret beskedne prisstigninger – to-tre pct. fra 1968 til 1969 – der har været, må først og fremmest tilskrives stigende priser i udenrigshandelen, forhøjede landbrugsvarepriser og huslejestigninger.

I den allerseneste tid er der i forbindelse med omfattende strejkebevægelser sket en forstærkelse af lønstigningen, ligesom også priserne viser en noget stærkere stigningstakt. Tysklands internationale konkurrenceevne er imidlertid fortsat meget høj, hvilket er baggrunden for, at Tysklands fremtrædende overskudsposition i udenrigshandelen har holdt sig usvækket, selv under den nuværende meget kraftige tyske højkonjunktur.

2. En af de centrale årsager til de fortsatte valutakriser er netop, at det tyske betalingsbalanceoverskud har holdt sig usvækket trods konjunkturopgangen og foranstaltningerne til dæmpning af eksporten og stimulering af importen.

I de normale valutatransaktioner modvirkes dette af, at Tyskland låner ud til omverdenen i et omfang, der overstiger overskuddet på betalingsbalancens løbende poster. Det tyske kapitalmarked er herved blevet en hovedfinansieringskilde for de vestlige lande, medens eksempelvis U.S.A., der tidligere var den

største långiver, nu står som låntager. Denne forskydning i lånemønsteret er nok hovedforklaringen på, at man overhovedet har kunnet opretholde de bestående valutakursrelationer (med Frankrig som undtagelse), uden at de øvrige lande har måttet ty til direkte deflationære foranstaltninger. Samtidig med denne forskydning i de traditionelle lånemønstre er der imidlertid sket en stadig stigning i det internationale renteniveau. Det har tillige vist sig, at kapitaloverførslerne ikke har kunnet dæmme op over for de tilbagevendende spekulationer i en D-markopskrivning. Fra krise til krise har spekulationsbølgerne været stadig voksende, og forsøg på umiddelbart at returnere de indstrømmende spekulationskapitaler er kun delvis lykkedes.

I forbindelse med omtalen af forskydninger i de traditionelle lånemønstre skal nævnes, at der bl. a. fra den tyske forbundsbanks side er givet udtryk for betænkelighed ved en fortsættelse af en langfristet långivning til udlandet af nuværende omfang. På baggrund af de store løbende betalingsbalanceoverskud førte forbundsbanken dog igennem lang tid en betalingsbalanceorienteret kreditpolitik, d. v. s. at man lagde vægt på at holde renteniveauet nede netop for at stimulere til långivning til udlandet og herigennem hindre, at betalingsbalanceoverskuddet bragte andre lande i likviditetsvanskeligheder. Som følge af den interne udvikling er denne politik i løbet af 1969 blevet lagt om i restriktiv retning, således at den nu i højere grad er indrettet på så vidt muligt at holde igen på prisstigningstendenserne. Dette er blevet særlig klart efter den i september gennemførte forhøjelse af den tyske diskonto fra 5 til 6 pct.

3. Spændingerne på valutamarkederne er imidlertid ikke den eneste årsag til opskruningen af det internationale renteniveau. En meget væsentlig forklaring ligger i, at det *amerikanske* centralbanksystem siden årsskiftet har ført en endog meget stram pengepolitik, som forretningsbankerne – stillet over for en i hvert fald indtil for nylig stærkt stigende låneefterspørgsel – har søgt at unddrage sig virkningerne af ved at skaffe sig likviditet gennem optagelse af lån på det internationale marked, særlig det såkaldte Eurodollar-marked, hvor renten så er blevet presset meget højt op med spredningseffekter til en lang række lande. Selv om de amerikanske forretningsbanker har måttet betale renter for disse lån, der har været højere end de – ganske vist stærkt øgede – renter, de opnår ved udlån i U.S.A., har de foretrukket dette frem for at afslå lån til deres kunder, og for banksystemet som helhed har optagelsen af lån i udlandet alt i alt været profitabel, fordi låneoptagelsen har kunnet dannet basis for en kreditudvidelse på flere gange de lånte beløb. Den omtalte fremgangsmåde har her-

ved svækket effektiviteten i den amerikanske pengepolitik og har for så vidt udgjort et »hul i systemet«. Ved fornyede indgreb i juli (inddragelse af udenlandske lån under kassebindingsreglerne) har det amerikanske centralbanksystem søgt at få kontrol over udviklingen på dette punkt. Såfremt dette lykkes, og den særlige låneefterspørgsel fra de amerikanske banker på de europæiske penge- og kapitalmarkeder herved – eller på grund af reduceret låneefterspørgsel fra det amerikanske erhvervsliv – falder bort eller afsvækkes, vil det kunne fremkalde et fald i rentesatserne for Eurodollars, hvilket igen kan blive udgangspunktet for mere omfattende tendenser til rentefald.

4. Sigtet med den restriktive amerikanske pengepolitik og den ligeledes stramme finanspolitik har været at bringe de seneste års inflatoriske udvikling i U.S.A. til ophør og herved også opnå en forbedring af forholdet mellem importen og eksporten, der har udviklet sig i en for U.S.A. stadig mere ugunstig retning. Mekanismen, hvorigennem disse virkninger skulle opnås, er en neddæmpning af den økonomiske aktivitet. Måler man aktivitetsudviklingen ved væksten i nationalproduktet i faste priser, er der sket en klar afsvækkelse, idet væksten har været aftagende siden efteråret 1968 og nu kun andrager mellem 2 og 3 pct. på årsbasis. Om en samtidig afsvækkelse af stigningen i antal udførte arbejdstimer har der imidlertid ikke været tale, og der er ikke sket nogen afsvækkelse af pris- og lønstigningstakten, snarere tværtimod. Dette peger i retning af, at det ikke indtil nu har været en afdæmpning af efterspørgselsstigningen, men derimod kapacitetsbegrænsninger og aftagende produktivitetsstigning, der har bremset væksten i nationalproduktet. Et sådant udviklingsforløb vil normalt være karakteristisk for de afsluttende faser af en konjunkturopgang, og det er da også blevet gjort gældende, at tiden nu er inde til at slække på den stramme økonomiske politik, idet man ved at fastholde stramningen, indtil der er umiskendelige tegn på, at konjunktoren er vendt, løber risiko for, at afdæmpningen fortsætter over i en direkte nedgangskonjunktur. Det ser dog ud, som om myndighederne i bestræbelserne for at få gjort en hurtig ende på inflationen er parate til at løbe denne risiko. Også O.E.C.D.'s nylige rapport om den internationale konjunkturudvikling hælder nærmest til den opfattelse, at stramningen må fastholdes, indtil den tydeligt er slået igennem i prisudviklingen.

5. Som led i den fortsatte udbygning af foranstaltningerne til støtte for pundet har også *England* i løbet af det sidste år lagt sin kreditpolitik om i meget restriktiv retning. Dette synes for øvrigt mere eller mindre at have været et vilkår

for, at England har kunnet opnå adgang til yderligere træk på Den internationale Valutafond, hvor England har opbrugt sine automatiske trækningsrettigheder og derfor, når det søger lån hos fonden, må følge dennes anvisninger om iværksættelse af foranstaltninger til forbedring af betalingsbalancen. De senere måneders handelstal og betalingsbalanceskøn viser, at en forbedring nu er ved at slå igennem, hvorfor pundets stilling på de internationale valutamarkeder i den seneste tid er blevet styrket. For at fastholde forbedringen må England imidlertid efter alt at dømme fremdeles holde stærkt igen på den indenlandske efterspørgsel. Den årlige vækst i det engelske nationalprodukt andrager for tiden kun omkring et par procent.

6. *Frankrig* slog efter urolighederne i maj-juni 1968 og de deraf affødte lønforhøjelser ind på en stærkt konjunkturstimulerende politik, hvis sigte var, at den størst mulige del af lønforhøjelserne skulle absorberes ved, at omkostningerne blev delt ud over en større produktion. Igennem nogle måneder så det ud til, at denne politik skulle lykkes. Produktionen steg stærkt, samtidig med at det lykkedes at holde ligevægt på handelsbalancen og fastholde en væsentlig del af årets lønforhøjelser på 10-15 pct. som reallønforbedring. Efterhånden tog prisstigningerne imidlertid stærkere fart – i gennemsnit for 1968 kom prisniveauet til at ligge ca. 6 pct. over 1967-niveauet – og da der i efteråret 1968 i forbindelse med spekulationerne i en D-markopskrivning skete et kraftigt fald i de franske valuta-beholdninger, måtte politikken delvis opgives. Der blev således foretaget både finans- og pengepolitiske stramninger i oktober/november 1968. En ny kreditpolitisk stramning fulgte under valutakrisen i maj i år, og i juni blev diskontoen forhøjet fra 6 til 7 pct. Med francdevalueringen og den i sammenhæng hermed bebudede yderligere neddæmpning af den indenlandske efterspørgsel kan den politik, man slog ind på sidste sommer, siges at være opgivet. Den udvikling, der ledte frem til devalueringen, var en forværring af betalingsbalancen som følge af uventet stor importstigning, en fortsættelse af den stærkere prisstigningstakt, usikkerhed omkring lønudviklingen, og – sammenhængende med alle disse faktorer – et fortsat fald i de franske valutaeserver, der gjorde disse meget sårbare over for en ny international valutakrise. En fastholdelse af den tidligere franckurs ville under disse omstændigheder have krævet en kraftig deflationspolitik. Med devalueringen vil udsigterne til at bevare den høje aktivitet, der indtil nu har kendetegnet udviklingen i Frankrig, være styrket, såfremt omkostningerne ikke kommer til at stige for stærkt.

7. *Italien* er efter en vis konjunkturafmatning i 1968 påny inde i en kraftig ekspansion. Man regner for 1969 med en vækst i bruttonationalproduktet i faste priser på omkring 7 pct., et fortsat stort overskud på den løbende betalingsbalance og kun moderate prisstigninger. Der er således ret stærke paralleller til udviklingen i Tyskland. De italienske valutareserver har dog været under et vist pres som følge af kapitalflugt, og der er for nylig truffet forskellige foranstaltninger herimod. Til forskel fra Tyskland er der endvidere betydelige uudnyttede produktionsmuligheder, jfr. også den betydelige arbejdskraftsafvandring fra Italien. Det er derfor en almindelig vurdering, at Italien uden skade kunne stimulere ekspansionen yderligere.

8. Også *de mindre lande i Vesteuropa* præges undtagelsesfrit af forstærket ekspansion i sammenligning med 1968, men herunder også af forstærkede prisstigninger og for de fleste lande af skærpede valutaproblemer.

Holland, der i 1950'erne og begyndelsen af 1960'erne skilte sig ud med bemærkelsesværdigt lave løn- og prisstigninger, har fra 1968 til 1969 haft prisstigninger på godt 8 pct. og har i øvrigt siden midten af 1960'erne været højt placeret, hvad angår løn- og prisstigninger. Betalingsbalanceudviklingen har dog formet sig relativt gunstigt.

Den økonomiske udvikling i *Sverige* har haft en del tilfælles med udviklingen i Danmark. I 1968 blev væksten i nationalproduktet – 3,4 pct. – noget lavere end i O.E.C.D.-området som helhed. Fjerde kvartal bragte imidlertid en klar ændring i udviklingen, og i den forløbne del af 1969 er konjunktur-opgangen taget til i styrke. Drivkræfterne har været stigningerne i eksporten, de erhvervs-mæssige investeringer (herunder en kraftig forøgelse af lagerbeholdningerne), den kommunale anlægsvirksomhed og endelig i det private forbrug, hvorimod boligbyggeriet synes at have været svagt vigende og statens investeringsvirksomhed har ligget på nogenlunde samme niveau som i 1968. Ifølge kalkuler fra begyndelsen af 1969 skulle bruttonationalproduktet i faste priser i 1969 vokse med mindst 4½ pct., importen med 7½ pct. og eksporten med 8 pct. De senere handelsbalancetal viser, at såvel im- som eksport er vokset væsentlig stærkere end forudset. Da udviklingen har været ledsaget af en forværring af det svenske bytteforhold i udenrigshandelen, er der næppe udsigt til nogen væsentlig reduktion af Sveriges betalingsbalanceunderskud, der i 1968 var på ca. 600 mill. sv. kr. Samtidig har Sverige i høj grad på sin valutabalance kunnet mærke følgerne af den internationale valutauro og af renteforhøjelserne. For at bremse faldet i valutareserverne er diskontoen blevet forhøjet i to om-

gange til 7 pct.; kreditpolitikken er blevet strammet gennem skærpede kassebindingsregler, ligesom også finanspolitikken er restriktiv. Den førte politik må dog også ses i sammenhæng med, at arbejdsmarkedet er blevet stadig strammere og med begyndende tendenser til forstærket prisstigning. Som i Danmark har prisstigningerne i første halvår dog været moderate: omkring 3 pct. på årsbasis.

Udviklingen i *Norge* var i 1968 præget af aftagende investeringsefterspørgsel, men også en mere dæmpet forbrugsefterspørgsel, såvel hvad angår privat som offentlig forbrug, og en ledsagende afdæmpning af importstigningen. Da eksporten samtidig viste betydelig fremgang, vendtes betalingsbalancestillingen fra et underskud i 1967 på 1450 mill. kr. til et overskud i 1968 på knap 1200 mill. kr., og valutareserverne voksede med 1½ mldr. kr., en udvikling der dog i høj grad var knyttet til det høje fragtniveau.

I begyndelsen af 1969 var den indenlandske efterspørgsel ret afdæmpet, men senere har udviklingen været mere ekspansiv. Industrieksporten stiger fortsat kraftigt, og den indenlandske forbrugs- og investeringsgodeefterspørgsel viser ligeledes væsentlige stigninger. De foreliggende skøn går ud på en stigning i nationalproduktet i faste priser på 4 pct., en stigning i vareimporten (excl. skibe) på godt 7½ pct. og en eksportstigning (excl. skibe) på knap 10 pct. Også i år ventes der derfor overskud på betalingsbalancen.

Efter den kraftige *finske* devaluering i oktober 1967 og de ledsagende stabiliseringsforanstaltninger – herunder fra foråret 1968 vidtgående aftaler vedrørende indkomstpolitikken – er der sket en klar vending i finsk økonomi. Medens udviklingen tidligere prægedes af stor arbejdsløshed, svag vækst og stort betalingsbalanceunderskud, er stillingen nu vendt til stærk vækst (6 pct. anslået stigning i nationalproduktet i faste priser i 1969), betalingsbalanceoverskud og en mærkbar reduktion af ledigheden: fra 4 pct. af den samlede arbejdsstyrke i 1968 til nu omkring 2½ pct. Og medens devalueringen umiddelbart udløste en serie kraftige pris- og lønstigninger, har priser og lønninger været i ro siden foråret 1968, hvilket har lettet den eksportorienterede ekspansion, Finland nu er inde i. Det videre forløb vil imidlertid foruden af den internationale udvikling i væsentlig grad afhænge af, hvilke indkomstpolitiske aftaler, der kan bringes i stand fra januar 1970, hvor de nuværende aftaler udløber.

9. I den foran givne redegørelse for hovedtrækkene i den internationale konjunkturudvikling har der især været lagt vægt på at belyse baggrunden for valutauroen og renteforhøjelserne. Det er bemærkelsesværdigt, at produktion, beskæftigelse og udenrigshandel – d. v. s. det realøkonomiske forløb – har

været i fortsat kraftig stigning på trods af udviklingen på penge-, kapital- og valutamarkedene. Den internationale handel tegner for 1969 til at ville stige med omkring 12 pct., hvilket er det samme som i året 1968 og væsentlig mere, end de fleste forudså ved årets begyndelse. For Fællesmarkedet regner O.E.C.D. med en importstigning på ikke mindre end 18 pct. De løbende internationale konjunkturvurderinger præges imidlertid af voksende tvivl om, hvorvidt stigningstempoet i verdenshandelen kan fastholdes i 1970. Under alle omstændigheder forekommer en midlertidig afdæmpning sandsynlig som følge af udviklingen i U.S.A., hvor der for første halvår 1970 kun forudses en meget svag vækst. Som berørt ovenfor vil en fra U.S.A. udgående tendens til afsvækkelse af stigningstakten i den internationale handel dog ikke umiddelbart få større konsekvenser for Danmark, idet den danske eksportudvikling mere beror på den vest-europæiske konjunktur, særlig udviklingen i Vesttyskland, Sverige og Norge. Som nævnt har Tyskland imidlertid i den senere tid gennemført successive stramninger i den økonomiske politik, og vælger man at fastholde denne politik, vil det kunne svække andre landes afsætningsmuligheder på det tyske marked, hvilket kan bidrage til en mere generel konjunkturdæmpning.

III. Hovedtræk af den økonomiske udvikling i Danmark 1968-69

1. I modsætning til året 1968 har den økonomiske udvikling i indeværende år herhjemme været kendetegnet af en kraftig stigning i både den indenlandske og den udefra kommende efterspørgsel med ledsagende stærk stigning i produktion, beskæftigelse og import m. v.

Med tal for 1969, som er anslåede dels på grundlag af udviklingen i første halvår, dels ud fra skøn over forløbet i den resterende del af året, er i tabel 1 vist en oversigt over udviklingen i de seneste år i efterspørgsel, import og produktion. For de enkelte poster er anført tal for de reale forskydninger og de prismæssige ændringer.

2. Til den kraftige vækst i det kollektive konsum og i de offentlige investeringer, som betegner en videreførelse af udviklingslinien gennem det sidste tiår, og en fortsat væsentlig fremgang for industrieeksporten har i indeværende år føjet sig en betydelig reel opgang i det private forbrug og i boligbyggeriet samt en stigning i erhvervsinvesteringerne omfattende såvel bygninger som maskiner og transportmidler. Navnlig for byggeinvesteringernes vedkommende må de for 1969 anslåede stigningsprocenter dog ses i sammenhæng med den svage udvikling i investeringsaktiviteten i 1968. Stigningen i erhvervsinvesteringerne ligger udelukkende i byerhvervene. Landbrugsinvesteringerne må trods den indtrufne lettelse i afsætningsforholdene skønnes at være i fortsat tilbagegang.

3. Målt i løbende priser ligger den anslåede stigning i *det private forbrug* i 1969 nogenlunde på linie med stigningen i de forudgående år. Medens året 1968 sammenlignet med året 1967 imidlertid kun viste en ret svag opgang i det reale forbrug, men en kraftig opgang i prisniveauet for forbrugsvarer – bl. a. som følge af merværdiafgiftens indførelse og senere forhøjelse – vil forbrugsudviklingen i indeværende år have sit tyngdepunkt i en stigning i det reale forbrug. Den mængdemæssige stigning er for året som helhed anslået til ca. 6 pct. Prisstigningerne har i 1969 hidtil været af beskeden størrelse, og selv om der i

Tabel 1. Hovedposter på forsyningsbalancen.

	Nationalregnskabstal				Skøn		Real stigning				Prisstigning			
	1965	1966	1967	1968 ¹	1969		1965/66	1966/67	1967/68	1968/69 skøn	1965/66	1966/67	1967/68	1968/69 skøn
	mlrd. kr.													
	pct.													
Privat forbrug ...	43,7	48,6	53,3	58,6	64,2	4,0	3,7	1,5	5½-6½	6,7	5,9	8,3	3	4
Kollektivt forbrug	10,8	12,4	14,2	16,3	18,5	5,4	6,5	5,3	5½-6½	8,6	7,2	9,7	6½-7½	
Private faste investeringer	15,8	17,2	18,6	19,2	21,9	4,4	6,0	-3,0	9	-10	4,5	2,2	6,4	4
Offentlige faste investeringer	5,2	5,8	6,8	7,9	9,6	5,6	9,3	7,5	12½-13½	7,0	6,2	8,1	6½-7½	
Lager- og besætningsændr. .	1,5	0,9	0,6	0,5	0,8									
I alt indenlandsk efterspørgsel	77,0	84,9	93,5	102,5	115,0	3,4	4,2	1,4	7	-7½	6,7	5,7	8,2	4
Eksport af varer og tjenester	21,4	22,9	24,1	27,0	30,0	3,7	5,9	9,2	6½-7	3,2	-0,9	2,4	3½-4½	
Samlet eftersp. ...	98,4	107,8	117,6	129,5	145,0	3,5	4,7	3,5	7	-7½	5,9	4,1	6,4	4
Import af varer og tjenester	22,3	23,9	25,8	28,3	31,8	5,7	6,2	3,4	11	-11½	1,3	1,0	6,5	1
Bruttonationalprodukt	76,1	83,9	91,8	101,2	113,2	2,5	4,0	3,6	6	-6½	7,6	5,2	6,3	5
Afgifter (netto) ..	7,8	9,0	9,9	11,8	12,9	3,1	2,2	1,6	5½-6½	11,9	7,6	16,9	2½-3½	
Bruttofaktorindkomst	68,3	74,9	81,9	89,4	100,3	2,4	4,2	3,8	6	-6½	7,1	5,0	5,1	5½-6

1. Foreløbige tal.

Anmærkning: Forsyningsbalancen er opstillet for Danmark excl. Grønland og Færøerne. For at nå fra det her implicerede skøn over underskuddet på vare- og tjenestebalancen til det p. 28 nævnte skøn for underskuddet på betalingsbalancens løbende poster skal der dels korrigeres for Grønlands og Færøernes samhandel med Danmark og den øvrige verden, dels tages hensyn til nettorentudgifter og andre indkomstoverførsler til udlandet.

2. halvår 1969 måtte blive tale om mere udbredt opgang i forbrugerpriserne, bliver der for året 1969 som helhed næppe tale om en prisopgang i forhold til året 1968 på mere end 3-4 pct.

For udviklingen i det reale forbrug i 2. halvår 1969 vil det være af betydning, at virkningerne af de forstærkede prisstigningstendenser samt af forhøjelsen af forbrugsafgifterne i nogen grad afbødes af den med pristalsreguleringen i september/oktober følgende opgang i lønindkomsterne og de sociale ydelser m. v., samt at der, som nævnt i formandskabets redegørelse af april 1969, forud for overgangen til kildeskat pr. 1. januar 1970 bliver tale om en vis formindskelse af de løbende indkomstskattebetalinger, som næppe vil blive opvejet af en reduktion af skatterestancerne. Der er dog i det samlede skøn over størrelsen af det private forbrug i indeværende år forudset en vis afsvækkelse i årets sidste kvartaler af stigningstakten i det reale forbrug.

Fordelingen af stigningen i det private forbrug på varegrupper – herunder ikke mindst den betydelige stigning i købet af personbiler – synes i øvrigt at indicere, at den høje likviditet i pengeinstitutterne har haft betydning for forbrugsudviklingen. Denne antagelse støttes deraf, at stigningen i bankernes udlån til de forskellige erhvervssektorer fra april 1968 til april 1969 under ét har været mindre end 10 pct., medens posten »andre udlån« er steget 33 pct.

4. Efter en særdeles kraftig stigning i *boligbyggeriet* fra foråret 1966 til sommeren 1967 viste der sig i slutningen af året 1967 og i 1. halvår af 1968 en tendens til afsvækkelse af aktiviteten navnlig indenfor parcelhusbyggeriet. Denne tendens blev dog ikke af lang varighed. Fra slutningen af 1968 viste boligbyggeriet påny tegn til opgang, og efter de senest foreliggende oplysninger er denne udvikling blevet kraftigt forstærket gennem de to første kvartaler af året 1969 som følge af en meget betydelig stigning i byggeriet af énfamiliehuse.

For det *erhvervsmæssige byggeri* var afsvækkelsen i 1968 mere fremtrædende end inden for boligbyggeriet, og de tendenser til ny opgang, som har vist sig i 1. og 2. kvartal, har endnu ikke bragt investeringsaktiviteten på dette område op på niveauet fra 1966/67. Derimod tyder importtallene på en væsentlig forøgelse af *maskininvesteringerne*, og det er i første række denne stigning, der sammen med væksten i boligbyggeriet ligger bag den reale forøgelse med 9-10 pct., der er skønnet for de samlede private investeringer.

5. På baggrund af udviklingen i privat forbrug og i private investeringer bliver den anslåede, kraftige vækst i *det kollektive konsum og i de offentlige investe-*

ger mindre fremtrædende i det samlede billede for 1969, end tilfældet har været gennem de senere år. Stigningen i det kollektive konsum må dog ventes at blive af samme procentvise størrelse som tidligere, og stigningen i de offentlige investeringer bliver efter alt at dømme endog en del større end hidtil navnlig som følge af en betydelig forøgelse af de kommunale bygge- og anlægsarbejder. Den omstændighed, at prisstigningen for det offentliges køb af varer og tjenester på grund af lønelementets større betydning er kraftigere end på de fleste andre områder, bidrager yderligere til, at stigningstakten i udgifterne regnet i løbende priser vil være større for den offentlige end for den private sektor.

6. Trods en fortsat betydelig stigning i *industrieksporten*, med særlig stor fremgang for kemiske produkter samt for maskiner og instrumenter, viser skønnet over forsyningsbalancen for 1969, at den indenlandske efterspørgsel, også når der regnes i faste priser, vil vise en mindst lige så stor stigning som den udenlandske. Med en relativ svag opgang for den øvrige eksport vil industrieksporten i 1969 formentlig nå op på over halvdelen af den samlede eksport af varer og tjenester. For *landbrugseksporten* synes der at måtte regnes med en mindre mængdemæssig tilbagegang, som imidlertid vil blive mere end opvejet af en forbedring af eksportpriserne, således at der alt i alt kan forudses en mindre opgang i landbrugets samlede eksportindtægter. Eksporten af *tjenesteydelser* vil antagelig vise en mindre opgang i såvel mængder som priser.

Ved skønnet over udviklingen i industrieksporten i 2. halvår 1969 og dermed over eksporten af industrivarer for hele året er der regnet med, at den hidtidige vækstrate vil blive noget afsvækket, men at eksportfremgangen dog stadig vil være betydelig. De foreliggende skøn over den almindelige konjunkturudvikling i de vesteuropæiske lande igennem resten af året synes – også specielt m. h. t. investeringsaktiviteten, der er af særlig betydning for maskineksporten – at støtte antagelsen om en fortsat ret kraftig vækst i eksporten af industrivarer i den resterende del af 1969.

På lidt længere sigt må der af flere grunde ventes en mere udtalt afsvækkelse af stigningstempoet for industrieksporten – og samtidig hermed en tendens til skærpelse af betalingsbalanceproblemerne. Der må således forudses en vis afsvækkelse af væksttempoet og dermed af investeringsaktiviteten inden for O.E.C.D. -området som helhed. En sådan udvikling vil i sig selv virke i retning af at reducere industrieksportens vækstrate. Samtidig vil en tendens til skærpelse af konkurrencen på eksportmarkederne kunne gøre sig gældende, hvilket vil indebære en risiko for en forringelse af prisvilkårene for industrieksporten.

7. Den stedfundne forøgelse af den samlede efterspørgsel har, foruden at give anledning til stærk opgang i den indenlandske produktion og beskæftigelse, trukket en ganske væsentlig forøgelse af *importen* med sig. Det er usikkert i hvilket omfang importforøgelsen kan forklares med en udbygning af lagerbeholdningerne i produktion og omsætning, udover hvad en produktionsforøgelse normalt må kræve af arbejdslagre på forskellige trin af produktionsprocessen. For første halvår 1969 er der, når der ses bort fra råvarer til landbrug, tale om en stigning i vareimporten på henimod 20 pct. i forhold til første halvår 1968. Særlig stærk stigning i importen har hidtil kunnet noteres dels for last- og personbiler, dels for jern og stål, hvor en kraftig prisstigning har gjort sig gældende.

Da en lige så stærk forøgelse af vareimporten i andet halvår som registreret for første halvår næppe kan forventes, og da importen af tjenester viser noget lavere stigning end vareimporten, er den samlede import efter et forsigtigt skøn anslået at ville blive 11½-12 pct. større end i 1968. Kun en ganske ringe del af denne stigning kan henføres til stigende priser for importvarer.

Underskuddet på betalingsbalancens løbende poster, der i 1968 blev lidt mindre end året før, vil med den forventede udvikling i eksport og import stige til omkring 2½ milliard kroner.

8. Den aktivitetsforøgelse, der i slutningen af 1968 og frem gennem 1969 har gjort sig gældende på næsten alle områder, har ført til en forbedring af virksomhedernes kapacitetsudnyttelse og til et betydeligt fald i *ledighedsniveauet*. Da ledigheden imidlertid i årets første måneder, til dels af vejrmæssige årsager, endnu var ret høj, skønnes den gennemsnitlige ledighed blandt de arbejdsløshedsforsikrede dog for hele året 1969 at blive omkring 4 pct.

Når ledigheden blandt handels- og kontorfunktionærer i modsætning til beskæftigelsessituationen for en række andre større fagområder ligger på et relativt højt niveau, har det formentlig til dels baggrund i det forhold, at mobilisering af en ekstra arbejdskraftsreserve i det »skattefri« år 1969 i særlig grad har gjort sig gældende indenfor kontorlaget.

Der foreligger endnu ikke noget omfattende statistisk materiale, der registrerer udviklingen i den samlede danske *produktion*.

De foran omtalte skøn over udviklingen i den indenlandske efterspørgsel samt i eksport og import skulle indebære en forøgelse af nationalproduktet i forhold til 1968 på ca. 12 pct., nogenlunde ligeligt fordelt på real og nominel stigning. En opgang i den reale produktion på ca. 6 pct. synes at være i god

Tabel 2. Lønudviklingen 1966-68 for mandlige arbejdere i industri, håndværk m. v.

	Procentvis stigning i timefortjeneste i forhold til samme kvartal året før			
	Hovedstadsområdet		Provinsen	
	faglærte	ikke-faglærte	faglærte	ikke-faglærte
januar kvartal 1967	12,2	13,9	10,5	10,6
april kvartal 1967	8,9	10,3	7,7	9,0
juli kvartal 1967	8,6	10,1	8,1	8,8
oktober kvartal 1967	8,0	9,1	6,8	8,0
januar kvartal 1968	8,6	9,1	8,0	9,4
april kvartal 1968	10,0	10,3	9,8	10,6
juli kvartal 1968	12,7	13,7	11,8	14,0
oktober kvartal 1968	12,8	14,0	12,9	14,7

overensstemmelse med, hvad tilgangen til arbejdsstyrken, den højere beskæftigelsesgrad og endelig en stigning i arbejdsproduktiviteten – der i betragtning af omsvinget fra 1968 til 1969 antagelig har været særlig stor – har kunnet muliggøre.

9. Trods afsvækkelsen af aktiviteten og det dermed følgende fald i beskæftigelsesgraden blev *lønforhøjelserne* for arbejdere i industri og håndværk i 1968 væsentlig større end året før, hvor der kvartal for kvartal for såvel faglærte som ikke-faglærte i København og provinsen var tale om en formindskelse af tempoet i lønstigningerne, jfr. tabel 2.

Denne udvikling har som baggrund dels pristalsreguleringen (med 2 portioner fra marts), dels lønforhøjelserne i forbindelse med nedsættelsen af den ugentlige arbejdstid i juni 1968. Beregninger over lønglidningen synes at vise, at dennes betydning for den samlede lønudvikling har været lidt mindre end i årene forud.

For lønudviklingen i indeværende år vil den vægt, hvormed de enkelte elementer indgår i den samlede lønstigning, af flere grunde være anderledes end tilfældet var i 1968. Således vil lønforhøjelserne i mindre omfang have baggrund i pristalsreguleringen, hvorimod lønglidning i betragtning af det øgede pres på arbejdsmarkedet må antages at ville gøre sig relativt kraftigere gældende sammen med de overenskomstmæssige forhøjelser. For året som helhed vil stigningen i lønniveauet for arbejdere indenfor industri og håndværk samt bygge- og anlægsvirksomhed næppe blive væsentlig mindre end for 1968.

Tabel 3. *Prisudviklingen januar 1966-juli 1969.*

	Procentvis stigning pr. kvartal for de i forspalten anførte perioder			
	Råvareprisindeks	Engrosprisindeks for danske varer	Forbrugerprisindeks ¹	Reguleringspristal ¹
jan. 66-jan. 67	-0,7	0,6	1,3	0,9
jan. 67-jan. 68	2,6 ²	0,6	2,6 ³	1,4
jan. 68-juli 68	-0,9	0,4	1,8 ⁴	0,6
juli 68-okt. 68	0,0	-0,8	0,1	0,2
okt. 68-jan. 69	-1,0	1,5	0,2	0,2
jan. 69-apr. 69	1,0	1,5	0,8	0,9
apr. 69-juli 69	3,0	1,5	1,0	1,2

1. Eksklusive boligudgift. Fra og med juli 1967 er for reguleringspristallets vedkommende regnet med månedspristallet og ikke med tremånedersgennemsnittene.
2. Devalueringspåvirkningen.
3. Påvirket af overgangen fra engrosomsætningsafgift til merværdiafgift.
4. Påvirket af forhøjelsen af merværdiafgiften.

10. Efter den afdæmpning af *prisstigningstendenserne* i såvel engros- som detailomsætningen, som viste sig i slutningen af 1967 og som fortsattes i 1968, hvor der trods virkningerne af devalueringen herskede en betydelig grad af prisstabilitet, har der, som det fremgår af tabel 3, gennem de senere måneder vist sig tegn til en ny opgang i engros- og detailpriserne.

Afsvækkelsen i 1968 af tempoet i prisstigningerne indebærer formentlig, at avancemarginalerne – som følge dels af efterspørgselsudviklingen dels af den ekstraordinære prislovgivning – har været udsat for et ganske væsentligt pres, og lønningernes andel af de samlede indkomster har derfor i 1968 utvivlsomt været en del højere end tidligere. Fra 1968 til 1969 må udviklingen i hhv. de samlede lønindkomster og de samlede restindkomster derimod antages at have været nogenlunde parallel, jfr. afsnit I.

Under den ændrede efterspørgselsituation må det ventes, at avancemarginalerne på en række områder vil vise tegn til stigning og derigennem forstærke de tendenser til forhøjelse af priserne, som følger med den fortsatte opgang i omkostningssniveaue.

11. Uroen på valutamarkederne og den til dels i sammenhæng hermed stedfundne forhøjelse af renteniveaue i udlandet har givet anledning til en kraftig forhøjelse af det danske renteniveau. I årets første fire måneder reduceredes Dan-

marks internationale likviditet ganske væsentligt som følge dels af udviklingen i import og eksport, dels af en omlægning af betalingssædvanerne i udenrigshandelen; et yderligere fald i valutareserverne fandt sted i begyndelsen af maj i forbindelse med den omfattende spekulation i en opskrivning af D-marken.

Efter diskontoforhøjelsen til 9 pct. i maj og de samtidig gennemførte bestemmelser til sikring af normal afvikling af betalinger til udlandet, synes valutastillingen ikke at være blevet forrykket ved ekstraordinære korte kapitalbevægelser. Låntagning i udlandet gennem de senere måneder har medført en vis genopbygning af valutareserverne, som dog fortsat er væsentligt mindre end ved årsskiftet.

Af de i foråret besluttede finans- og pengepolitiske stramninger er forhøjelsen af vægtafgifterne for motorkøretøjer først blevet effektivt sidst på sommeren. Også de penge- og kreditpolitiske foranstaltninger er først kommet til at virke med en vis forsinkelse, idet pengeinstitutterne har kunnet udvide deres udlån kraftigt på grund af den likviditetsudvikling, der fandt sted i den senere del af 1968 og begyndelsen af 1969. Som følge af de gennemførte stramninger samt likviditetsopsugningen i forbindelse med faldet i valutabeholdningen vil den høje udlånsaktivitet dog næppe kunne opretholdes gennem længere tid. På lidt længere sigt må også låneefterspørgselen ventes at tage af bl. a. som resultat af den høje rente og udsigterne til en vis aktivitetsdæmpning i 1970.

12. Den forbedring af beskæftigelsesgraden som har fundet sted fra 1968 til 1969, skyldes i nogen grad væksten i den samlede eksport, men må dog i det væsentlige henføres til den stigning i produktionen, som er fremkaldt af forøgelsen af den indenlandske efterspørgsel, privat som offentlig. Af betydning for fordelingen af de produktive ressourcer, arbejdskraft og kapital, er ikke mindst den fornyede stærke opgang i byggeriet og den fortsatte vækst i det offentlige aktivitet. Under denne udvikling begrænses mulighederne for en forøgelse af »konkurrencesektorens« produktionskapacitet, og samtidig kan den fortsatte vækst i omkostningsniveauet gradvis forringe »konkurrencesektorens« evne til at tiltrække yderligere ressourcer.

IV. Perspektiver for betalingsbalanceudviklingen

1. Den i de foregående afsnit indeholdte analyse af den økonomiske situation synes først og fremmest at måtte give anledning til en drøftelse af betalingsbalanceudviklingen.

Medens Danmark i 1950'erne bragte sin udenlandske nettogæld ned fra knap 3 milliarder kr. i 1950 til godt 300 millioner kr. ved udgangen af 1959, har gælden siden da været voksende år for år, alene med undtagelse af 1963, i kraft af de fortsatte og i de senere år meget betydelige betalingsbalanceunderskud. Omkring midten af 1969 skønnes gælden at have andraget ca. 11 mldr. kr., hvilket repræsenterer omtrent en fordobling i forhold til stillingen ved udgangen af 1966. I slutningen af 1969 må gælden skønnes at nå op på ca. 12 mldr. kr.

2. I bilag 1 er gengivet nogle beregninger til belysning af, hvorledes gælden ville udvikle sig i de kommende år, såfremt underskuddet på vare- og tjenestebalancen (d. v. s. det beløb, hvormed den samlede indenlandske efterspørgsel overstiger den indenlandske produktion) fortsat skulle blive af samme størrelsesorden som i de senere år. I kraft af voksende rentebetalinger ville gælden da komme til at vokse i tiltagende tempo. Eksklusive lån til finansiering af u-lands-bistand ville det årlige lånebehov i udlandet under de anførte forudsætninger i løbet af få år komme op på 3-4 mldr. kr. brutto (d. v. s. inklusive optagelse af lån til afdrag på den eksisterende gæld) og 2-3 mldr. netto og være fortsat voksende. Hertil kommer så lån til finansiering af u-lands-bistanden. Såfremt denne vokser som forudset, vil det samlede årlige lånebehov fra 1973 ligge godt 1 mldr. kr. højere end de nævnte tal.

3. Stigende afhængighed af låntagning i udlandet medfører en række konsekvenser for den økonomiske politik, først og fremmest hvad angår rentepolitikken, idet en fortsat og udvidet kapitaltilførsel udefra næppe vil kunne baseres alene på offentlige lån og derfor må forudsætte et renteniveau her i landet, der ligger over det internationalt gældende. Men også på andre områder betyder

afhængighed af udenlandsk kapitaltilførsel mindsket handlefrihed med hensyn til udformningen af den økonomiske politik. Således kan afhængighed af udenlandske virksomheders direkte investeringer her i landet få konsekvenser for udformningen af både skattelovgivningen og den almindelige erhvervs politik.

4. Selv om vi ville acceptere de nævnte konsekvenser af at basere os på en stadig stigende låntagning i udlandet, er det imidlertid et åbent spørgsmål, om det overhovedet vil være muligt at opnå lån af den nævnte størrelsesorden.

Ganske vist medfører den voksende udenrigshandel under normale omstændigheder også en automatisk vækst i finansieringsmulighederne, idet der løbende vil ske en forøgelse af den kortfristede varegæld til udlandet. Omfanget af sådanne kreditter påvirkes imidlertid stærkt af forskelle i rentesatser og af uro om valutakurserne. I visse situationer kan de kortfristede betalingsmellemværender derfor medføre en alvorlig belastning af et lands valutaeserver. Dette blev klart demonstreret gennem udviklingen i de danske valutaeserver i årets første måneder.

Af andre kortfristede kreditmuligheder kan udover aftaler om trækningsrettigheder mellem centralbankerne indbyrdes nævnes trækningsrettighederne i Den internationale Valutafond. Her er stillingen imidlertid den, at vi – bortset fra de nye specielle trækningsrettigheder, der gradvis vil træde i kraft – har opbrugt vore automatiske trækningsrettigheder. For Danmarks vedkommende vil de specielle trækningsrettigheder i 1972 beløbe sig til godt 550 mill. kr. Yderligere træk på valutafonden forudsætter konsultationer med fonden, der i en sådan situation normalt vil betinge sig, at der træffes foranstaltninger til at nedbringe underskuddet, og føre et vist løbende tilsyn med foranstaltningernes effektivitet.

En videreførelse af de store betalingsbalanceunderskud må derfor forudsætte en forøgelse af den langfristede private og offentlige låntagning i udlandet og af udenlandske virksomheders direkte investeringer i Danmark. Såfremt vi opretholder et højere renteniveau end i udlandet, vil der antagelig fortsat være mulighed for en betydelig kapitalimport i form af langfristede lån. Mulighederne for en forøgelse af udenlandske virksomheders direkte investeringer her i landet må bl. a. antages at afhænge af omkostningsudviklingen samt den førte skatte- og erhvervs politik m. v., jfr. ovenfor. Såvel med hensyn til lån som med hensyn til direkte investeringer har der imidlertid på de udenlandske kapitalmarkeder fra tid til anden været gennemført indgreb til begrænsning af kapitaleksporten. Det er muligt, at der i fremtiden bliver tale om friere regler for internationale kapitaloverførsler, men på den anden side kan

der også ligge en vis risiko heri, idet der i så fald for en større eller mindre del af de langfristede private kapitalmellemværender kan tænkes at opstå fare for en pludselig tilbagetrækning på samme måde som for den kortfristede kapitaltilførsels vedkommende.

5. Der er således tungtvejende hensyn, som taler for, at vi gradvis søger at få betalingsbalanceunderskuddet afviklet. Som argument for låntagning i udlandet har navnlig været anført, at strukturomlægningen fra landbrug til industri m. v. medfører så store kapitalbehov, at det må være naturligt at supplere den indenlandske opsparing med træk på udlandets ressourcer, så længe denne omstilling står på.

Dette argument har utvivlsomt tidligere haft betydelig vægt. Med de i udlandet gældende hindringer for en ekspansion af vor landbrugseksport ville det have været meget vanskeligt at opnå ligevægt på betalingsbalancen, medmindre vi ville have gennemført en stærk reduktion af den indenlandske efterspørgsel, der igen ville have ført til stagnerende produktion og voksende ledighed i hvert fald på kort sigt.

Med det tempo, der har været i strukturomlægningen, og som bl. a. viser sig ved, at industrieksporten nu tegner sig for omkring 70 pct. af den samlede vareeksport samtidig med, at landbrugets importbehov er reduceret mærkbart, har argumentet imidlertid næppe samme vægt som tidligere. Det er måske også tvivlsomt, om Danmark alt i alt er stillet over for væsentlig større omstillingsproblemer i produktion og udenrigshandel m. v. end andre lande, der klarer sig uden vedvarende kapitalimport. De beregninger, der blev foretaget i forbindelse med undersøgelsen af udviklingen i vor internationale konkurrenceevne, lader således formode, at industrieksporten har været begunstiget af en i sammenligning med udenlandsk industri gunstig lande- og varefordeling, og dette kan i nogen grad have opvejet de manglende ekspansionsmuligheder for landbrugseksporten.

Selv om man må regne med en yderligere forskydning i forholdet mellem landbrugseksport og industrieksport, synes forskydningen dog nu at være ført så langt frem, at den yderligere omstilling skulle kunne foregå uden en betydelig kapitaltilførsel fra udlandet. Der må i fremtiden regnes med væsentlige strukturproblemer inden for byerhvervene, hvor eksporterhvervene og de importkonkurrerende erhverv må ekspandere i en stærkere takt end de erhverv, der er mere eller mindre beskyttede mod international konkurrence. Denne omstillingsproces vil dog næppe føre til en forøgelse af kapitalkravene i forhold til en udvikling, hvor de to sektorer ekspanderede i samme takt.

6. I tilknytning til diskussionen i punkt 5 skal nævnes, at der i perioder med afsvækkede internationale konjunkturer er stærke argumenter for at optage lån i udlandet, respektive trække på vore valutareserver, idet dette giver mulighed for at komme igennem sådanne perioder med den fulde beskæftigelse i behold. Betragter man den forøgelse af nationalproduktet, der herved muliggøres, som et afkast af de lånte beløb, når man til en meget høj forrentning og dermed en meget hurtig kapitalindvinding. En sådan situation har imidlertid ikke foreligget i det sidste par år, hvor de internationale konjunkturer tværtimod har været særdeles gunstige, og det er ikke mindst dette forhold, der gør den aktuelle betalingsbalancesituation betænkelig.

7. En afvikling af betalingsbalanceunderskuddet under samtidig opretholdelse af fuld beskæftigelse synes kun mulig gennem en gradvis tilpasning, hvorunder den samlede indenlandske efterspørgsel bringes til at vokse i en svagere takt end svarende til væksten i produktionskapaciteten samtidig med, at vi søger at holde igen på pris- og omkostningsudviklingen, således at »konkurrencesektoren« får mulighed for at absorbere de herved frisatte ressourcer. De krav, betalingsbalanceudviklingen stiller til den økonomiske politik vedrører således i højere grad den økonomiske politik, herunder strukturpolitikken, på længere sigt end konjunkturpolitikken i den rent øjeblikkelige situation. Ved en kraftig konjunkturopbremssning ville der være risiko for, at producenterne snarere reagerede ved at indskrænke deres produktion og investeringer end ved at søge sig nye markeder i udlandet eller inden for den importkonkurrerende produktion. Hvis der derimod sker en mindre, men gennem længere tid fastholdt afdæmpning i den indenlandske efterspørgsel, vil producenterne have bedre mulighed for at gennemføre en sådan omstilling, som derfor skulle kunne finde sted uden at give anledning til væsentlige tilbageslag i produktion og beskæftigelse.

Fremskrivning af betalingsbalanceunderskud m. v.

Den nedenfor gengivne beregning bygger på følgende forudsætninger:

1. At underskuddet på vare- og tjenestebalancen i de kommende år ligesom i 1968 vil udgøre 1,7 pct. af bruttofaktoringkomsten, og at denne vokser med 4 pct. om året.
2. At en del af dette underskud dækkes ved en forøgelse af den private nettogæld på 8,5 mldr. kr. ultimo 1968 i takt med stigningen i bruttofaktoringkomsten, samt at denne nettogæld ikke forrentes, idet renterne antages at indgå i vare- og tjenestebetalingerne.
3. At den offentlige sektors (herunder de koncessionerede selskabers og værkernes) nettogæld, der ultimo 1968 androg 4,8 mldr. kr., forrentes og afdrages som fastlagt i lånevilkårene, samt at der til dækning af den resterende del af betalingsbalanceunderskuddet samt renter og afdrag på den offentlige gæld optages nye offentlige lån med en løbetid på 15 år og til en rente på 6½ pct.
4. Der ses bort fra udgifter i forbindelse med bistanden til udviklingslandene.
5. Ved beregningen af nettogælden er der set bort fra valutareserven, der ultimo 1968 var et nettoaktiv på 3,7 mldr. kr.

Under de anførte forudsætninger vil de årlige underskud, rente- og afdragsbetalinger og lånebehov samt den udenlandske nettogæld udvikle sig således:

Mldr. kr. (1968-priser)	Underskud på vare- og tjene- stebalancen	Renter af offentlig gæld	Afdrag på offentlig gæld	Offentligt lånebehov		Samlet nettogæld ¹ ultimo
				Brutto	Netto	
1969	1,6	0,4	0,3	1,9	1,6	15,2
1972	1,8	0,7	0,8	2,9	2,1	22,1
1974	1,9	0,9	1,2	3,6	2,4	27,5
1976	2,1	1,2	1,5	4,3	2,8	33,8

1. Excl. valutareserven på 3.7 mldr. kr. ultimo 1968.

Foreløbig redegørelse vedrørende den fremtidige udvikling i byggekapa- citet og byggebehov

I. Indledning

1. Et af de centrale træk i den økonomiske udvikling i Danmark gennem 1950'erne og 1960'erne har været den kraftige udvidelse, der har fundet sted af byggekapa- citeten. Specielt i det sidste tiår er byggeproduktionen vokset stærkere end produktionen i øvrigt.

For boligbyggeriets vedkommende kan udviklingen illustreres ved, at det årlige byggeri i begyndelsen af 1950'erne androg omkring 20.000 lejligheder mod nu 45-50.000 lejligheder. Samtidig er der sket en forøgelse af lejlighedernes størrelse og en forbedring af deres standard. Også det offentlige byggeri er steget stærkt, gennemsnitligt med 10 pct. om året i faste priser siden 1950. Det private erhvervsbyggeri udvidedes især kraftigt i slutningen af 1950'erne og i begyndelsen af 1960'erne.

Produktionsforøgelsen har været betinget af en udvidelse såvel af byggeriets arbejdsstyrke som af dets kapitalapparat. Medens kapitalapparatet under den fortsatte rationalisering og mekanisering må forudses under alle omstændigheder at ville blive forøget, har der i den senere tid været rejst spørgsmål om betimeligheden af en yderligere tilvækst til arbejdsstyrken.

Når der kan være grund til at drøfte dette spørgsmål, hænger det til dels sammen med, at en gradvis frisætning af ressourcer fra en beskyttet hjemmemarkedsproduktion som byggeriet vil kunne bidrage til at skabe ligevægt på betalingsbalancen, såfremt efterspørgselen i eksporterhvervene og de importkonkurrerende erhverv er tilstrækkelig livlig til at opsuge de frisatte ressourcer.

Også ud fra en isoleret betragtning af byggesektoren må man imidlertid rejse spørgsmålet om det hensigtsmæssige i en yderligere nettotilgang til arbejdsstyrken i denne sektor. Forsøg på at skønne over de fremtidige produktionsmuligheder og det fremtidige byggebehov synes at vise, at byggekapa- citeten selv med en vis reduktion af lærlingetilgangen vil blive større end nødvendigt for at tilfredsstille den efterspørgsel, der kan ventes på længere sigt.

2. Set i historisk perspektiv er det ret usædvanligt, at byggekapa­citeten har kunnet undergå en stadig udvidelse gennem en så lang periode som årene efter den 2. verdenskrig. Tidligere afløstes perioder med stærkt efterspørgsels­pres i byggeriet af perioder med kraftig kontraktion. Disse stærke konjunktursvingninger havde bl. a. sammenhæng med, at den årlige produktion af boliger, fabrikker m. v. er ganske ringe set i forhold til den samlede bygningsmasse. Det er derfor vanskeligt på kort sigt at tilpasse bygningsmassen til en forøget efterspørgsel. Under disse omstændigheder har der periodevis kunnet opstå kraftige pres inden for byggesektoren, som har givet anledning til kapacitetsforøgelser udover, hvad en langsigtet betragtning ville tilsige. Den efterfølgende tilpasning nedad af byggekapa­citeten har i fortiden ofte antaget kriseagtige former.

Stærkt forenklet kan en sådan udvikling illustreres som vist i figur 1. I indledningsfasen stiger efterspørgselen efter nybyggede lejligheder hurtigere, end byggekapa­citeten kan følge med. Dette kan f. eks. skyldes, at efterspørgselen stiger stærkt som følge af befolkningsudviklingen eller som følge af stigende velstand. Der opstår da – ikke mindst i en situation med huslejekontrol – en udækket efterspørgsel (svarende til det lodret skraverede areal på figuren). Ved at tiltrække kapital- og arbejdskraftsressourcer bringes kapa­citeten dog gradvis i vejret, og i fase b er den større end den løbende efterspørgsel. I denne periode er der tilstrækkelig kapa­citet til lidt efter lidt at bygge sig ud af det udækkede behov, der opstod i indledningsfasen. Når dette byggebehov er dækket (på figuren svarende til, at areal B har vokset sig lige så stort som areal A), falder den ekstraordinære efterspørgsel imidlertid bort, og byggebehovet falder til den løbende efterspørgsel. Man står da med en overskydende kapa­citet, hvis afvikling tidligere har givet anledning til byggekriser.

Svarende til fase a i det netop skitserede udviklingsforløb opstod der under og efter 2. verdenskrig i væsentlig grad som følge af et fald i den løbende produktion et udækket boligbehov. Trods stigende boligbyggeri voksede dette udækkede behov yderligere gennem en årrække dels på grund af befolkningsudviklingen, dels i kraft af velstandsstigningen.

I konsekvens heraf har der gennem en forholdsvis lang periode hersket et efterspørgsels­pres i byggesektoren. Det er bl. a. dette fortsatte pres, der har fremkaldt den stadige udvidelse af byggekapa­citeten og samtidig ført til betyde­lige pris- og omkostningsstigninger, jfr. oversigten i tabel 1 side 41, der viser indeks for forøgelsen af den årlige boligproduktion tillige med visse hovedtal for pris- og omkostningsudviklingen.

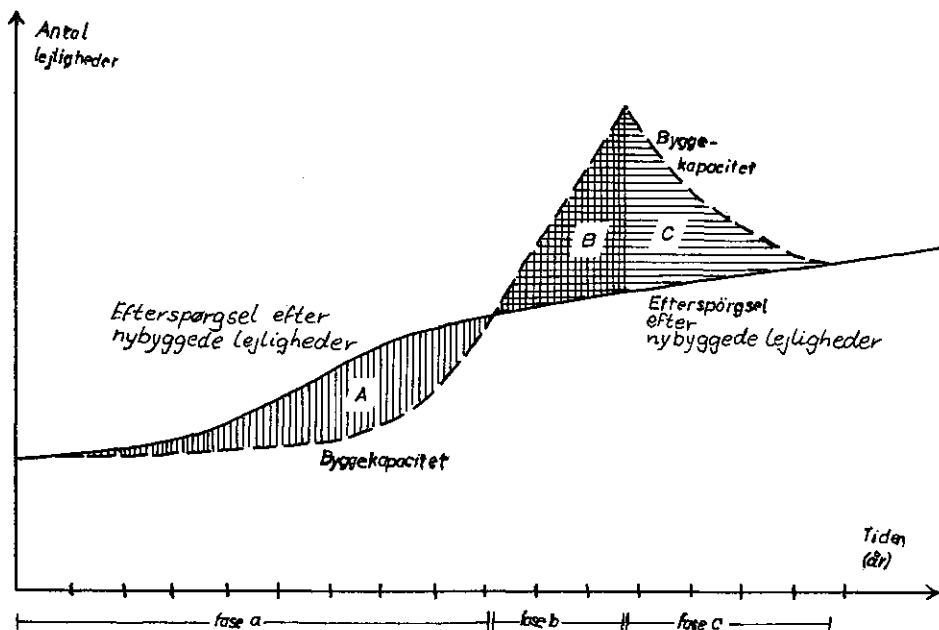

Fig. 1.

Den omstændighed, at vi gennem en meget lang periode har haft et udækket boligbehov og altså har befundet os i en situation, der svarer til fase a og i de senere år til fase b i figur 1, betyder naturligvis ikke i sig selv, at der i fremtiden vil indtræde en fase c med omfattende byggekrise. De ændringer, der er sket i samfundsforholdene og i byggeriets organisation, kan meget vel betyde, at man kan undgå mere omfattende kriser inden for byggeriet. Forudsætningen herfor er imidlertid, at udviklingen i byggekapa- citeten kommer til at foregå på grundlag af de bedst mulige skøn over det fremtidige byggebehov. Der er i så henseende kun ringe vejledning at hente i den hidtidige efterspørgselsudvikling, først og fremmest fordi efterspørgselen i de senere år har været ekstraordinært stor, fordi man har skullet bygge sig ud af det tidligere opståede efterspørgselspres, men også fordi den stedfundne udvikling har nøje sammenhæng med den førte bolig- og skattepolitik. Huslejeregulering (lejestoppet), direkte huslejetilskud (senest i form af boligsikringsordningen) og indirekte støtte i form af billige statslån, rentesikring og parcelhusejernes skattefordele i kraft af reglerne for ansættelsen af lejeværdien af egen bolig har betydet en forøgelse af efterspørgselen i forhold til en situation, hvor huslejen ikke var reguleret

Tabel 1. *Hovedtal for udviklingen inden for bygge- og boligsektoren. 1950-1968.*
Indeks 1950 = 100.

	1959	1960	1967	1968
1950 = 100				
<i>Produktion</i>				
<i>Byggeproduktion:</i>				
Hele byggeriet (m ² etageareal).	154	176	312	294
Antal lejligheder	129	138	217	219
heraf énfamiliehuse ¹	168	186	333	286
Samlet nationalprodukt ²	129	137	187	194
<i>Priser</i>				
<i>Boliger:</i>				
Énfamiliehuse ³	146	162	379	392
Pristallets boligpost ⁴	151	160	242	275
Byggeomkostningsindekset ...	138	144	224	244
Pristallet i alt ⁴	136	138	190	200
<i>Lønninger</i>				
Byggehåndværkere ⁵ ⁶	179	197	392	439
Samtlige arbejdere ⁶	175	186	370	414

1. Incl. række-, kæde- og tofamiliehuse.

2. Bruttofaktorindkomsten i faste priser.

3. Statens ligningsdirektorats indeks for prisudviklingen; gennemsnit for hele landet.

4. Det til enhver tid anvendte lønregulerende pristal.

5. Blikkenslagere, bygningsnedkere, malere, murere og tømrere sammenvejet.

6. Timeløn excl. overtidstillæg.

eller subsidieret. Endvidere er boligefterspørgselen blevet stimuleret gennem prisstigningsforventningerne, hvorimod det høje renteniveau har virket i modsat retning.

3. Redegørelsen i det følgende, der er af foreløbig karakter, tager alene sigte på at belyse forholdet mellem byggebehov og byggekapalet og er således snævert afgrænset til forholdene i selve byggesektoren. Redegørelsen beskæftiger sig således ikke med byggepolitikken som led i den generelle stabiliseringspolitik og ej heller med finansieringsforholdene. Endvidere omtales forholdene på boligmarkedet kun i det omfang, det er nødvendigt for at fastlægge et udgangspunkt for de foretagne beregninger. Spørgsmålene om lejestruktur, ligevægt på

boligmarkedet i forskellige dele af landet og etablering af en boligreserve som forudsætning for en jævn byggerytme er således ikke behandlet.

II. Byggekapaçiteten frem til 1985

4. Med udgangspunkt i en redegørelse afgivet af udvalget vedrørende arbejdskraft til byggeriet¹ vises i det følgende resultaterne af nogle beregninger over byggeriets, herunder specielt boligbyggeriets, kapacitet i tiden indtil 1985.

Byggekapaçiteten vil afhænge dels af udviklingen i byggeriets arbejdsstyrke dels af udviklingen i arbejdsproduktiviteten. Sidstnævnte vil bl. a. afhænge af indsatsen af kapital. Med en antagen arbejdsproduktivitetsstigning på 6 pct. om året og under forudsætning af, at forholdet mellem antallet af faglærte og ufaglærte forbliver som i 1967, vil den samlede byggekapaçitet udvikle sig som vist i tabel 2, hvor alternative forudsætninger om lærlingetilgangen er anvendt.² Man har ved beregningerne fratrukket den arbejdsstyrke, der forventes beskæftiget ved reparationsvirksomhed, idet man har forudsat, at de senere års gennemsnitlige vækst på 1,5 pct. pr. år i beskæftigelsen ved reparationsvirksomhed og ombygning vil fortsætte fremover.

Lærlingetilgangen var særlig stor i årene 1964-67, hvor gennemsnitligt ca. 19 pct. af hver årgang 16-årige drenge blev byggefaglærlinge. Ved en fortsættelse af en lærlingetilgang af denne størrelse vil byggekapaçiteten under de anførte forudsætninger med hensyn til antal ikke-faglærte og med hensyn til stigningen i produktionen pr. beskæftiget udvikle sig som vist i kolonne 1 i tabel 2. Der vil da ske en fordobling af kapaçiteten fra 1968 til 1976 og næsten en firedobling fra 1968 til 1984.

Tænker man sig, at lærlingetilgangen i de kommende år reduceres til f. eks. 60 pct. af 1964/67-niveauet, hvilket ville føre til en stabilisering af antallet af faglærte i byggefagene i løbet af første halvdel af 1970'erne, vil kapaçiteten under i øvrigt uændrede forudsætninger udvikle sig som vist i kolonne 2 i tabellen. Kapaçiteten vil da i 1980 være knap dobbelt så stor som i 1968.

Endelig er som et ydertilfælde vist resultaterne af beregninger, der forudsætter, at lærlingetilgangen reduceres til 30 pct. af niveauet fra 1964/1967. Her vil kapaçiteten i 1980 være knap 50 pct. større end i 1968.

-
1. »Redegørelse for beskæftigelsen ved byggevirksomhed 1958-67 og arbejdsudbudet i de kommende år« afgivet af udvalget vedrørende arbejdskraft til byggeriet, Kbhv. 1968.
 2. Der henvises i øvrigt til bilag 1, hvor der er gjort mere udførligt rede for de forudsætninger, der ligger til grund for beregningerne.

Tabel 2. Indeks for kapaciteten i nybyggeriet 1968-84 under alternative forudsætninger om lærlingetilgangen til byggefagene.

	Lærlingetilgang af samme relative størrelse som i årene 1964-67 (1)	Reduktion af lærlingetilgangen til 60 pct. af den i kolonne (1) forudsatte ¹ (2)	Reduktion af lærlingetilgangen til 30 pct. af den i kolonne (1) forudsatte (3)
1968	100	100	100
1972	145	140	138
1976	200	165	146
1980	274	193	147
1984	376	226	149

Kilde: Jfr. fodnote 1, side 42.

1. En lærlingetilgang af denne størrelsesorden vil betyde en stabilisering af antal faglærte i byggefagene i første halvdel af 1970'erne.

5. I figur 2 a og b samt 3 a og b har man dernæst søgt at illustrere, hvor stor en byggekapa- citet der vil blive til overs til boligbyggeriet, når det offentlige byg- geri og det private erhvervsbyggeri har taget hver en del af den samlede bygge- kapacitet. I figur 2 a og 2 b er det antaget, at den samlede byggekapa- citet udvikler sig svarende til kolonne 1 i tabel 2; i figur 3 a og 3 b at kapaciteten ud- vikler sig svarende til kolonne 2.

For så vidt angår *det private erhvervsbyggeri* har man regnet med en stigning på 4 pct. om året (i faste priser). Denne vækst svarer til den forventede stigning i den samlede produktion (bruttofaktorindkomsten).¹

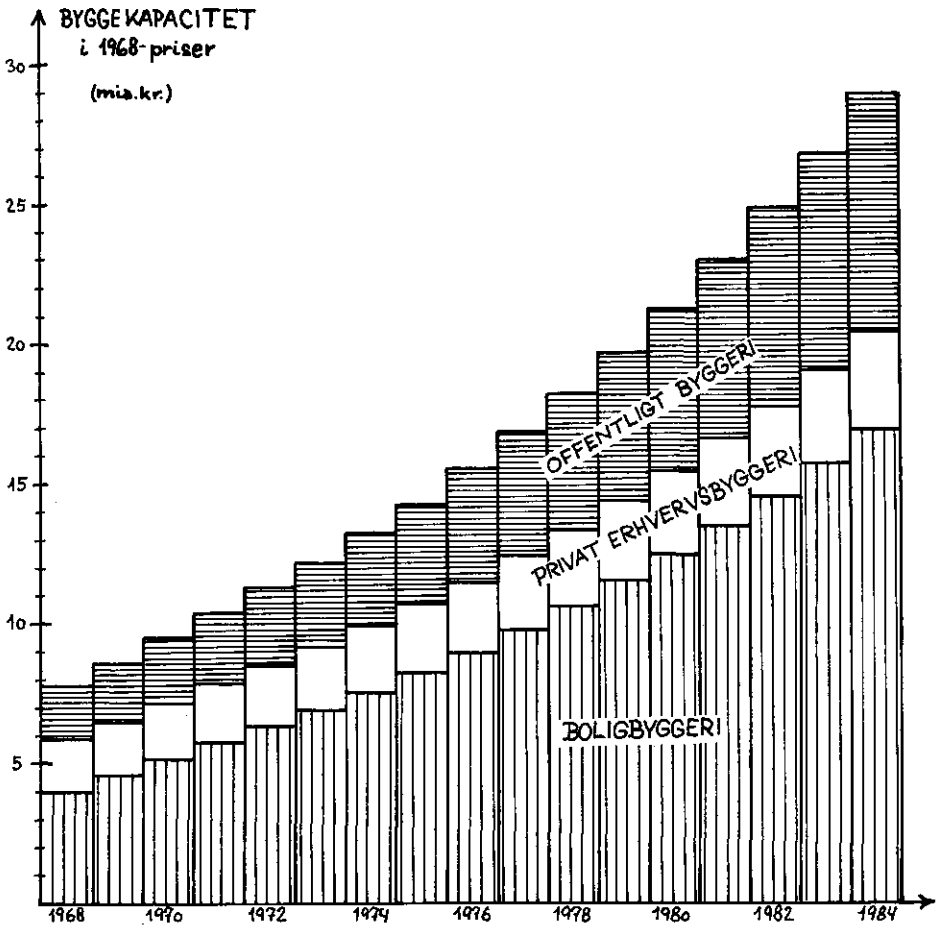
Hvad væksten i *det offentlige byggeri*² angår, er to forskellige udviklings- forløb belyst. I figur 2a og 3a er det forudsat, at det offentlige byggeri vil blive forøget i samme takt som gennem 1950'erne og 1960'erne, d. v. s. med gennem- snitligt 10 pct. om året. Denne forudsætning indebærer, at der vil ske en fire- dobling af det offentlige byggeri inden 1985. Med en stigning i den samlede nybyggerikapacitet som vist i kolonne 1 i tabel 2 vil der selv under forudsæt- ning af en sådan stærk stigning i det offentlige byggeri blive en stadig voksende kapacitet til overs til boligbyggeriet.

I figurerne er kapaciteten udtrykt ved størrelsen af byggeinvesteringerne,

1. Antages det alternativt, at det private erhvervsbyggeri vokser med 6 pct. om året, reduceres byggekapa- citeten i boligbyggeriet i f. eks. 1980 med ca. ½ milliard kr. Omregnet til lejligheder af 1968-nybyggeristørrelse og -standard svarer dette til op imod 10.000 lejligheder.
2. Skole- og universitetsbyggeri, hospitaler, plejehjem o. a. sociale institutioner, offentlig admini- stration samt DSB, post-, telegraf- og telefonvæsen og offentlige værker.

Residual bestemmelse af boligbyggekapaciteten

Figur 2a

Forudsætninger:

Samlet kapacitet i nybyggeriet (søjlels fulde højde) ved samme relative lærlingetilgang som i 1964/67 (jvf. kolonne 1 i tabel 2); øvrige forudsætninger se teksten.

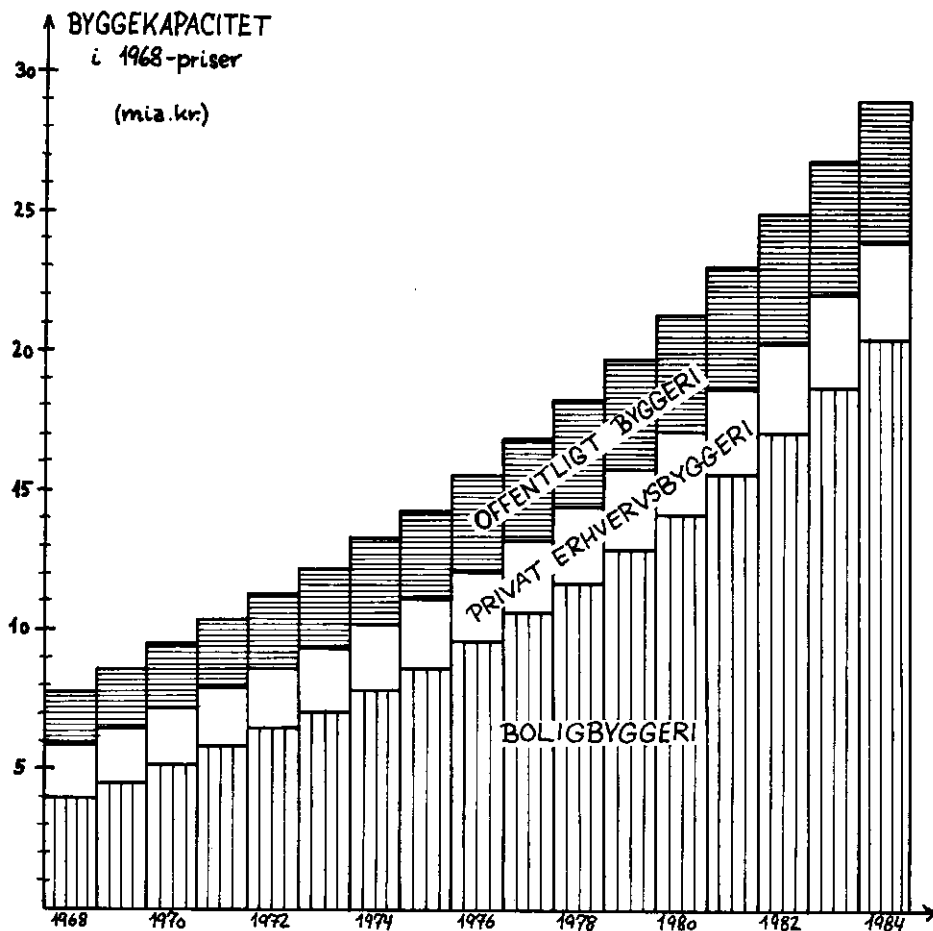
Offentligt byggeri: 10 pct. stigning om året.

Privat erhvervsbyggeri: 4 pct. stigning om året.

Der henvises i øvrigt til bilagstabel 5 i bilag 1.

Residual bestemmelse af boligbyggekapaciteten

Figur 2b

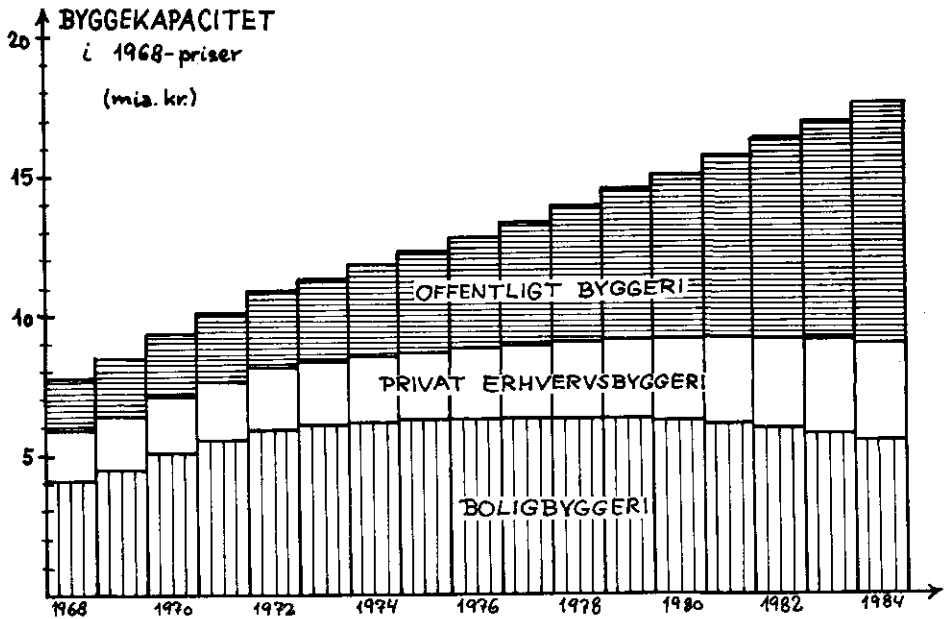
Forudsætninger:

Som i figur 2a, dog gradvis nedtrapning af væksten i *det offentlige byggeri* fra 10 pct. om året i slutningen af 1960'erne til 5 pct. om året fra midten af 1970'erne.

Der henvises i øvrigt til bilagstabel 6 i bilag 1.

Residual bestemmelse af boligbyggekapaciteten

Figur 3a

Forudsætninger:

Samlet kapacitet i nybyggeriet (søjlels fulde højde) ved reduktion af lærlingetilgangen til et niveau, der betyder stabilisering af antallet af faglærte i byggefagene i første halvdel af 1970'erne (jvf. kolonne 2 i tabel 2).

Offentligt byggeri og privat erhvervsbyggeri som i figur 2a.

Der henvises i øvrigt til bilagstabel 7 i bilag 1.

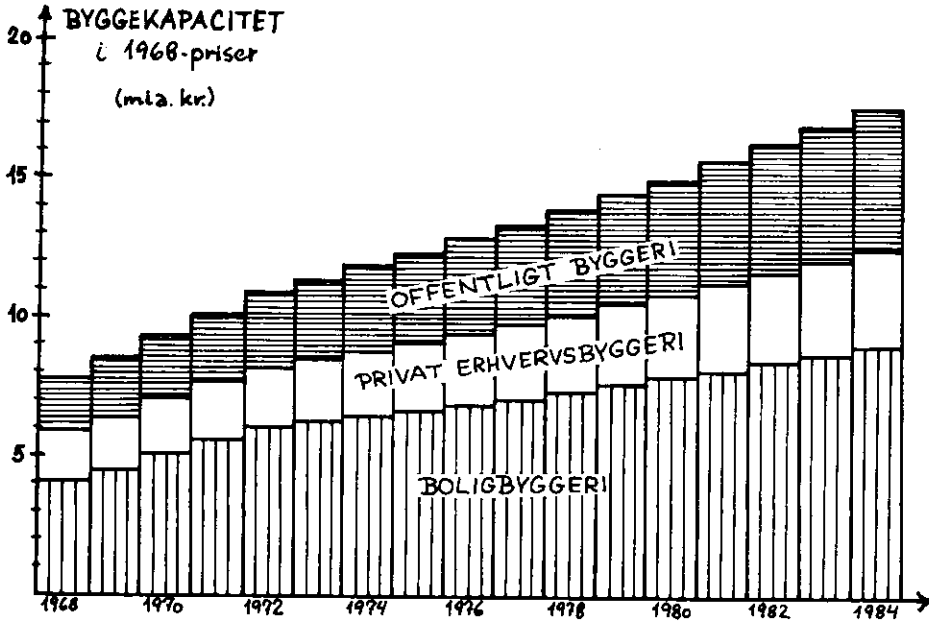
målt i mlrd. 1968-kroner. For at få et mere anskueligt mål angives kapaciteten for boligbyggeriets vedkomende i det følgende som antal lejligheder, og som regningsenhed¹ benyttes her lejligheder af gennemsnitlig 1968-nybyggeristørrelse og -standard. Med de i figur 2a anvendte forudsætninger skulle der herefter i 1980 være en kapacitet svarende til ca. 140.000 sådanne lejligheder. Det må i øvrigt bemærkes, at den foreliggende statistik ikke i fuldt omfang dækker tilbygninger, hvorfor byggekapaaciteten i nogen grad er undervurderet.

Med en reduktion af lærlingetilgangen som forudsat ved beregningen af den samlede byggekapaacitet i kolonne 2 i tabel 2 vil boligbyggeriets kapacitet deri-

1. Anvendelsen af denne regningsenhed implicerer selvsagt ikke, at man forudser uændret lejlighedsstørrelse og -standard i fremtiden. Med voksende lejlighedsstørrelse og -standard vil der til de beregnede investeringsbeløb svare et mindre antal lejligheder end her anført.

Residual bestemmelse af boligbyggekapaciteten

Figur 3b

Forudsætninger:

Samlet kapacitet som i figur 3a.

Offentligt byggeri og privat erhvervsbyggeri som i figur 2b.

Der henvises i øvrigt til bilagstabel 8 i bilag 1.

mod kulminere omkring midten af 1970'erne med en mulig årlig produktion af ca. 70.000 lejligheder, såfremt der som i figur 3a regnes med, at det offentlige byggeri fortsætter med at stige i samme takt som i 1950'erne og 1960'erne. En sådan udvikling vil efterhånden bringe det offentliges andel af det samlede nybyggeri op på over halvdelen af den samlede byggekapa- citet.

I figur 2b og 3b er det alternativt forudsat, at stigningstakten i det offentlige byggeri gradvis vil blive reduceret fra ca. 10 pct. til 5 pct. omkring midten af 1970'erne. Med fortsat stor lærlingetilgang vil der da i 1980 kunne bygges ca. 160.000 lejligheder af 1968-nybyggeristørrelse og standard (figur 2b) og med reduceret lærlingetilgang ca. 90.000 lejligheder (figur 3b).

De beregnede tal for kapaciteten i boligbyggeriet kan sammenholdes med den boligproduktion, der vil være nødvendig for at kunne tilfredsstille den fremtidige boligefterspørgsel. I det følgende har man beregnet behovet for bolig-

byggeri i tiden indtil 1985, dels ved at tage udgangspunkt i den befolkningsmæssige udvikling og dels ved at tage udgangspunkt i den realøkonomiske udvikling.

III. Den fremtidige boligefterspørgsel

6. Et første groft mål for boligefterspørgselens størrelse kan fås ved at beregne antallet af ægtepar og af enlige over 19 år i 1985. Beregninger på grundlag af prognoser for befolkningsudviklingen¹ viser, at der i 1985 kan skønnes at være

1.371.000 ægtepar
483.000 enlige mænd over 19 år
576.000 enlige kvinder over 19 år
<hr style="width: 100%; border: 0.5px solid black;"/>
2.430.000 ægtepar samt enlige over 19 år.

Ved boligtællingen i 1965 havde næsten alle ægtepar, ca. $\frac{1}{3}$ af alle enlige mænd over 19 år og ca. $\frac{2}{3}$ af alle enlige kvinder over 19 år egen lejlighed.² Ved en fastholdelse af 1965-lejlighedsfrekvenserne vil der i 1985 være brug for 1,93 mill. lejligheder eller ca. 230.000 flere, end der var ved begyndelsen af 1969, hvor der skønnes at have været 1,70 mill. lejligheder.³ En sådan tilvækst til boligmassen vil kun kræve et byggeri på ca. 14.000 lejligheder om året ud over det antal lejligheder, der skal bygges for at erstatte lejligheder nedlagt ved sanering, byfornyelse, sammenlægning, bylejligheders overgang til erhvervsformål og landejendommens overgang til fritidsbeboelse, hvilket i de senere år tilsammen har udgjort 5.000-10.000 lejligheder årligt.

En forøgelse af lejlighedsfrekvenserne vil naturligvis kræve en større tilvækst til boligmassen, d. v. s. et større nettoboligbyggeri. Som et modstykke til fastholdelse af 1965-standarder er det beregnet, hvor mange lejligheder der ville være brug for i 1985, hvis samtlige ægtepar og samtlige enlige over 19 år skulle have egen lejlighed, jfr. tabel 3. Det fremgår af beregningerne, at dette ville kræve et nettoboligbyggeri på 46.000 lejligheder pr. år indtil 1985.

Lige så lidt som eksemplet med uændrede lejlighedsfrekvenser er dette eksempel naturligvis udtryk for, hvad man med nogen rimelighed kan forvente.

1. Jfr. bilag 2, hvor der er gjort nærmere rede for beregningerne.

2. Lejlighedsbegrebet omfatter her og i det følgende – ligesom ved boligtællingerne – foruden udlejningslejligheder også parcelhuse, stuehuse i landbruget, tjenesteboliger m. v.

3. Antal lejligheder ved boligtællingen september 1965	1,58 mill.
Nettotilvækst sept. 1965-dec. 1968	0,12 mill.
	1,70 mill.

Tabel 3. Bolig- og nettobyggebehov¹ ved alternative lejlighedsfrekvenser.

	Lejlighedsfrekvens i 1985			
	86 (fastholdelse af 1965-standard)	91 (væsentlig forbedring)	96 (særdeles væsentlig forbedring)	100 (egen lejlighed til alle ægtepar og til alle enlige over 19 år)
	1000 lejligheder			
Boligbehov i 1985	1.928	2.087	2.278	2.430
Nettobyggebehov ¹ 1969-1984 ...	228	387	578	730
Gennemsnitligt årligt nettobygge- behov 1969-1984	14	24	36	46

Anm.: Der henvises i øvrigt til beregningerne i bilag 1.

1. D.v.s. byggebehovet ud over antallet af lejligheder nedlagt ved sanering og sammenlægning, vandringer fra land til by og bylejligheders overgang til erhvervsformål.

Beregningerne illustrerer alene yderpunkterne. Det er derfor desuden gennemført beregninger, der forudsætter en væsentlig forøgelse af lejlighedsfrekvenserne. En stigning i den summariske lejlighedsfrekvens fra 1965-standardens på 86 til 91 i 1985 ville således kræve et nettoboligbyggeri pr. år på 24.000 lejligheder, mens en forøgelse af lejlighedsfrekvensen til 96 ville kræve 36.000 lejligheder netto pr. år.

En forøgelse af lejlighedsfrekvenserne er imidlertid kun én af de måder, hvorpå der kan ske en højnelse af boligstandard. Også forøgelsen af lejlighedernes størrelse og udstyr og væksten i antallet af fritidshuse bidrager hertil. En nøjagtigere bestemmelse af den fremtidige boligefterspørgsel kan derfor kun foretages ved mere direkte at tage hensyn til den forventede realøkonomiske udvikling. De anførte tal for nettobyggebehovet afledt af udviklingen i antallet af husstande er derfor blot at betragte som et første forsøg på at skønne over den nødvendige boligproduktion.

7. I det følgende har man forsøgt at skønne over, hvor stor en del af de samlede indtægter befolkningen i fremtiden vil anvende til boligformål, og hvor stor en boligproduktion dette vil kræve.

Fra 1962 til 1968 steg den samlede produktion (bruttofaktorindkomsten) pr. indbygger 3-3½ pct. p. a., medens det private forbrug pr. indbygger steg 2½-2¾ pct. p. a. Det er næppe muligt at opnå noget bedre skøn for produktionsstigningen pr. indbygger indtil 1985 end at antage, at den årlige vækst på 3-3½

Tabel 4. Beregnet boligudgift 1972-1984 (1968-priser).

	Samlede boligudgifter	Stigning i boligudgift i forhold til foregående år
	—mlrd. kr.—	
1972	7,9	0,23
1976	8,9	0,26
1980	10,0	0,29
1984	11,2	0,33

Anm. Der er ved beregningen set bort fra befolkningstilvæksten.

pct. p. a. vil fortsætte. For det private forbrug er det derimod tvivlsomt om den hidtidige vækst kan opretholdes, da de disponible indkomster må forventes at stige svagere end den samlede produktion, hvis det skal lykkes at afvikle betalingsbalanceunderskuddet samtidig med, at produktionen af kollektive goder kommer til at udgøre en større andel af produktionen. En stigning på ca. 2 pct. i det private forbrug pr. indbygger er derfor næppe et urealistisk skøn.

Undersøgelser i andre lande på et tilsvarende indkomstniveau af sammenhængen mellem husstandenes boligudgifter og realindkomstudvikling m. v. peger klart i retning af, at boligforbruget stiger forholdsvis mere end privatforbruget i øvrigt, når husstandens realindkomst går i vejret. Det er således rimeligt at antage, at boligudgiften målt i faste priser stiger med mellem 1 og 1½ procent for hver procent, hvormed det samlede private forbrug pr. husstand stiger. I det følgende er der regnet med det største af disse tal, hvorfor den fremtidige stigning i boligudgifterne antagelig snarere er skønnet for højt end for lavt. En stigning på 2 pct. pr. indbygger om året i forbrugsudgifterne vil under denne forudsætning betyde, at boligforbruget pr. indbygger øges med 3 pct. om året.

Huslejeudgifterne kan i 1968 skønnes at have været ca. 7 mlrd. kr.¹ Ses der i første omgang bort fra befolkningsudviklingen, vil boligudgifterne i faste 1968-priser under de angivne forudsætninger vokse som vist i tabel 4.

I det følgende er den anførte stigning i boligudgiften, opgjort i 1968-priser, omregnet, således at tallene for efterspørgselsudvikling kan sammenlignes med de anførte kapacitetstal, udtrykt i lejligheder af 1968-nybyggeristørrelse og -standard. Dette indebærer, at standardforbedringer i den bestående boligmasse er omregnet til efterspørgsel efter nybyggede lejligheder.

Tabellen kan herefter læses således, at velstandsstigningen f. eks. i 1972

1. Tallet er skønnet noget i overkant, hvorved de følgende tal for nettobyggebehov snarere er overvurderet end undervurderet.

Tabel 5. Efterspørgsel efter nybyggede lejligheder

	som følge af velstandsstigning	som følge af befolkningsudvikling	I alt
1000 lejligheder			
1972	22	13	35
1976	25	13	38
1980	28	14	42
1984	32	14	46

vil kræve en sådan boligproduktion, at huslejesummen (incl. »huslejen« i parcelhuse) i dette år forøges med 230 mill. kr. (faste 1968-priser).

I 1968 var den omkostningsbestemte leje i nyt socialt boligbyggeri i gennemsnit 125 kr. pr. m² pr. år. Som følge af rentesikringsordningen blev de faktiske huslejer i det rentesikrede sociale boligbyggeri kun ca. 100 kr. pr. m². I de nybyggede parcelhuse reduceres den faktiske betalte husleje gennem den lave skattemæssige ansættelse af lejeværdien af egen bolig. I det ustøttede udlejningsbyggeri må det antages, at den betalte leje næppe er mindre end den forannævnte omkostningsbestemte leje. Alt i alt kan det skønnes, at den gennemsnitlige husleje i nybyggeriet i 1968 var ca. 100 kr. pr. m², når der tages hensyn til parcelhusfordelen, bolig- og rentesikringsordningerne. En opretholdelse af disse subsidier og en uændret fordeling af det samlede byggeri på parcelhuse m. v., rentesikret udlejningsbyggeri og ustøttet udlejningsbyggeri vil betyde, at der ifølge denne beregning skulle bygges 2,3 mill. m² boligareal i 1972 alene som følge af velstandsstigningen. Dette svarer til ca. 22.000 lejligheder af gennemsnitlig 1968-nybyggeristørrelse.

I tabel 5 er herefter vist et skøn over den samlede efterspørgsel efter nybyggede lejligheder, idet der foruden til velstandsstigningen er taget hensyn til befolkningsudviklingen. Der er regnet med en gennemsnitlig årlig stigning i antallet af husstande på 0,75 pct. Da de store årgange fra 1940'erne endnu ikke fuldt ud er kommet ind på boligmarkedet, vil de anførte tal for den af befolkningsudviklingen afledte bolig efterspørgsel formentlig undervurdere behovet i de første år af perioden indtil 1985; omvendt er behovet i den sidste del af perioden overvurderet.

Når det i dag er muligt at udleje et større nybyggeri end det i tabellen anførte, nemlig ca. 45.000 nybyggede lejligheder, skyldes det de i indledningen nævnte faktorer, der under og efter 2. verdenskrig skabte et udækket boligbehov, og som også siden har medført en ekstraordinær stor efterspørgsel. Denne

merefterspørgsel må endnu i nogen tid – men det er vanskeligt at sige hvor længe – antages at forøge byggebehovet ud over de i tabel 5 anførte tal. Når merefterspørgselen falder bort, må det imidlertid formodes, at efterspørgselen vil falde til et niveau, der svarer til omkring 40.000 nybyggede lejligheder af 1968-nybyggeristørrelse og -standard.¹

IV. Sammenfatning

8. Som nævnt i indledningen er nærværende redegørelse af foreløbig karakter og snævert afgrænset til byggesektoren.

Med udgangspunkt i en redegørelse fra et udvalg under boligministeriet er først vist resultaterne af nogle beregninger over den forventede udvikling i byggekapaciteten under nærmere specificerede forudsætninger m. h. t. lærlingetilgang, forholdet mellem antallet af faglærte og ikke-faglærte samt endelig udviklingen i produktionen pr. beskæftiget.

Der har i de senere år været en særlig stor lærlingetilgang til byggeriet. Holder tilgangen sig uændret i de kommende år,² vil byggekapaciteten vokse meget kraftigt. Afhængig af de antagelser der gøres om udviklingen i det øvrige byggeri (erhvervsbyggeri og offentligt byggeri), kan boligbyggeriets kapacitet under den her nævnte forudsætning anslås at være oppe på 130.000-160.000 lejligheder (af 1968-nybyggeristørrelse og -standard) om året ved slutningen af 1970'erne. I kraft af den hidtidige lærlingetilgang vil antallet af faglærte i byggeriet under alle omstændigheder være stigende frem til 1972-73.

Antager man imidlertid, at arbejdsstyrken i byggeriet stabiliseres fra omkring 1972-73 – hvilket forudsætter en kraftig reduktion af lærlingetilgangen i de kommende år³ – kan boligbyggeriets kapacitet omkring 1980 anslås til mellem 60.000 og 90.000 lejligheder af 1968-nybyggeristørrelse og -standard.

Over for disse skøn over udviklingen i boligbyggeriets kapacitet har man stillet en række beregninger over den sandsynlige efterspørgselsudvikling for ny-

1. Hertil må dog lægges et antal lejligheder svarende til den huslejesum, der betales i de lejligheder der forsvinder ud af boligmassen ved nedlæggelse. Med nedlæggelser af hidtidigt omfang vil dette dog som følge af forskellen i huslejeniveau mellem nedlagte og nybyggede lejligheder højst være et par tusinde lejligheder af 1968-nybyggeristandard om året.
2. D. v. s. at ca. 19 pct. af hver årgang 16-årige drenge bliver byggefagslærlinge ligesom i gennemsnit for årene 1964/67. Da de kommende årgange bliver mindre end årgangene midt i 1960'erne, indebærer dette et fald på 10 pct. i det absolutte niveau i forhold til 1964/67.
3. Reduktion til ca. 55 pct. af den gennemsnitlige lærlingetilgang i årene 1964-67, såfremt man forudsætter samme forhold mellem antallet af faglærte og ikke-faglærte som i 1967. Såfremt antallet af ikke-faglærte stiger relativt stærkere, vil der kræves en endnu kraftigere reduktion af lærlingetilgangen for at stabilisere arbejdsstyrken i byggeriet.

byggede lejligheder på længere sigt. Medens udviklingen i byggeriet hidtil har været præget af og endnu i nogle år vil være præget af den merefterspørgsel efter nye boliger, der skyldes det tidligere opståede udækkede boligbehov, tyder de foretagne beregninger på, at efterspørgselen efter nybyggede lejligheder ikke på længere sigt vil komme til at overstige det nuværende byggeomfang på 45-50.000 lejligheder, når der kun regnes med nedlæggelser af hidtidigt omfang. Der synes med andre ord at være udsigt til, at vi – selv om tilgangen til byggefagene reduceres væsentligt, således at arbejdsstyrken ophører med at vokse fra begyndelsen af 1970'erne – inden for en kortere årrække vil stå over for en situation, hvor kapaciteten overstiger den løbende efterspørgsel.

En del af denne overskudskapacitet vil dog kunne udnyttes, såfremt der gennemføres en væsentlig udvidelse af saneringsomfanget. Sanering og byfornyelse vil binde kapacitet dels til nedrivning og ombygning af ældre lejligheder, dels til bygning af nye lejligheder til erstatning for nedlagte lejligheder. Hidtil er der blevet nedlagt mellem 5.000 og 10.000 lejligheder pr. år, hvoraf kun et par tusinde ved sanering og byfornyelse. Saneringen er bl. a. blevet hæmmet af mangel på byggekapa-citet, hvilket efter de her anførte beregninger ikke læn-gere skulle være tilfældet om nogle år. Med den nye saneringslov og dannelsen af særlige saneringsselskaber skulle der samtidig være skabt bedre tekniske og administrative forudsætninger for en udvidelse af saneringsomfanget. Mulig-hederne for en væsentlig udvidelse beror dog tillige på omfanget og fordelingen af de fremtidige boligsubsidier.

Det ligger i nærværende redegørelse foreløbige og tekniske karakter, at der ikke her skal drages konklusioner med hensyn til udformningen af den økonomiske politik, herunder specielt bygge- og boligpolitikken. Såfremt de forudsætninger, der ligger til grund for de foretagne beregninger, bedømmes som realistiske, vil der imidlertid melde sig en række spørgsmål for bl. a. den økonomiske politik. Afslutningsvis skal nogle af disse spørgsmål kort berøres.

9. Holder man sig til en *isoleret byggesektorbetragtning*, kan der enten blive tale om en forøgelse af efterspørgselen efter nybyggeri eller om en reduktion af tilgangen til byggefagene eller endelig om en kombination af begge dele.

Hvad angår spørgsmålet om en mulig *forøgelse af efterspørgselen* efter nyt boligbyggeri ud over det, der er forudsat i beregningerne, har man ovenfor berørt mulighederne for en væsentlig *udvidelse af saneringsomfanget*. En forøgelse af efterspørgselen i boligbyggesektoren vil herudover kunne ske gennem et *relativt*

prisfald på nye boliger. Et sådant relativt prisfald kan teoretisk fremkomme ved rentefald, ved at byggeomkostningerne og/eller grundpriserne presses ned af øget konkurrence eller ved yderligere subsidiering af boligforbruget.

En situation med afsvækket efterspørgsel efter nye boliger vil i sig selv give en tendens til rentefald. Om en sådan tendens får mulighed for at slå igennem vil dog afhænge af, om der gør sig tilsvarende tendenser til rentefald gældende i udlandet, eller om vor betalingsbalancestilling i mellemtiden er blevet så meget forbedret, at vi ikke længere er nødt til at følge den udenlandske renteudvikling.

Efterhånden som byggekapaleten udvides i forhold til efterspørgselen, må det antages, at konkurrencen i denne sektor vil øges, således at tekniske fremskridt i byggeriet i højere grad end hidtil omsætter sig i et relativt fald i byggeomkostningerne.

På et frit boligmarked ville der være en tendens til, at et prisfald for nye boliger bredte sig til hele boligmarkedet med en forøgelse af den samlede bolig-efterspørgsel og dermed en specielt kraftig forøgelse af efterspørgselen efter nybyggede lejligheder, jfr. at den løbende boligproduktion kun udgør en lille del af den samlede boligbestand, hvorfor eksempelvis en 10 pct.'s forøgelse af den samlede boligefterspørgsel ville kræve en meget kraftig forøgelse af byggeriet, hvis efterspørgselsforøgelsen skulle imødekommes i løbet af få år.

Under de gældende huslejerestriktioner er der imidlertid et betydeligt større spring i boligudgift end betinget af kvalitetsforskellene fra en væsentlig del af den ældre boligmasse til nye lejligheder. I denne situation, hvor forbindelsen mellem huslejerne i nybyggeriet og den gamle boligmasse mere eller mindre er skåret over, vil et relativt prisfald for nye boliger ikke føre til en tilsvarende kraftig forøgelse af den samlede boligefterspørgsel, idet lejerne i den gamle boligmasse næppe i væsentlig grad vil forøge deres efterspørgsel. Virkningerne af et sådant prisfald på efterspørgselen efter nybyggeri bliver herved ligeledes mere begrænsede.

I hvor stort omfang et eventuelt fremtidigt rentefald og et relativt fald i byggeomkostningerne omsætter sig i en forøgelse af efterspørgselen efter nybyggeri, må derfor blandt andet afhænge af den fremtidige huslejepolitik.

10. Tilsvarende forhold som nævnt i pkt. 9 sætter også en grænse for, hvor stor en forøgelse af boligforbruget – og af efterspørgselen efter nye lejligheder – der følger af subsidiering. Hertil kommer, at en del af de hidtidige subsidier har omsat sig i højere grundpriser og formentlig også i et højere renteniveau samt skabt basis for højere lønninger og fortjenester i byggesektoren; en anden del

af subsidierne må antages at have frigjort midler til andre formål end boligforbrug.

I bilag 3 til nærværende redegørelse har man søgt at skønne over det samlede omfang af dels huslejeregulering, dels de direkte og indirekte tilskud fra det offentlige til nedbringelse af boligudgiften (den skattemæssige begunstigeelse af parcelhusbesiddelse, bolig- og rentesikringsordningerne). Som dér anført kan omfanget af de forskellige indgreb til nedbringelse af boligudgifterne for tiden anslås til ca. 3½ milliard kr. årlig.

Mulighederne for en udvidelse af subsidieringen af boligforbruget vil selvagt være begrænset af såvel beskatningsmæssige som stabiliseringspolitiske hensyn. Hertil kommer de virkninger, en så omfattende og ret uigennemskuelig indkomstfordeling har på størrelsen af det samlede forbrug og den samlede opsparing og på forbrugets og investeringernes sammensætning. Der synes derfor snarere at være anledning til en overvejelse af en nedsættelse af boligsubsidieringens samlede omfang og til at overveje, om subsidieringen set ud fra almene socialpolitiske synspunkter kan siges at have en hensigtsmæssig udformning.

11. Vender man sig herefter til *tilgangen til byggefagene*, melder der sig bl. a. det spørgsmål, om man kan regne med, at der er en så stor mobilitet til stede, at tendenser til overkapacitet i byggeriet – når sådanne tendenser melder sig – hurtigt vil kunne imødegås ved frastrømning af arbejdskraft fra byggeriet med påfølgende hurtig absorbering i andre sektorer. Kan en sådan høj grad af mobilitet ikke påregnes, bl. a. fordi lønniveauet i byggeriet såvel for faglærte som for ikke-faglærte ligger over det øvrige lønniveau, vil en nedadgående tilpasning af kapaciteten medføre væsentlig større problemer. Ved bedømmelsen af den fremtidige beskæftigelsesudvikling må det dog erindres, at en del af byggesektorens arbejdskraft er beskæftiget industrielt med fremstilling af byggeelementer m. v., der også afsættes til eksport. Virkningerne for beskæftigelsen af en langsommere vækst i det samlede byggeri end svarende til kapacitetsforøgelsen vil for disse områder afhænge af, hvor hurtigt eksporten kan bringes i vejret.

12. Endelig er der de *generelle samfundsbalanceproblemer* (spørgsmålet om betalingsbalanceligevægt og større prisstabilitet), som kun er blevet tangeret i nærværende redegørelse, selv om de har nær sammenhæng med udviklingen inden for bygge- og boligsektoren. Ved overvejelserne af perspektiverne for byggeriets fremtidige udvikling må hensynet til den generelle samfundsøkonomiske balance selvsagt tillægges betydelig vægt.

Bemærkninger til beregningerne over byggekapa­citetens udvikling

I dette bilag gengives de beregninger, der ligger til grund for de i tabel 2, p. 43, viste tal for byggekapa­citetens udvikling. Desuden vises resultaterne af beregninger foretaget under andre forudsætninger end de ved opstillingen af tabel 2 anvendte.

Ved beregningerne af den arbejdsstyrke, der vil være til rådighed for nybyggeriet, har man som nævnt i teksten p. 42 forudsat en stigning i beskæftigelsen ved reparationsvirksomhed og ombygning på 1½ pct. om året.

I bilagstabel 1 er vist størrelsen af arbejdsstyrken i nybyggeriet under alternative forudsætninger om lærlingetilgangen. Talmaterialet er hentet fra en redegørelse afgivet af et udvalg under boligministeriet vedrørende arbejdskraft til byggeriet.

Bilagstabel 1. Arbejdsstyrke¹ i nybyggeriet m. v. ved alternative forudsætninger om lærlingetilgang.²

	A	B	C
	1000		
1967	63,9	63,9	63,9
1968	68,4	67,4	65,7
1972	78,4	74,5	71,8
1976	85,7	69,7	60,1
1980	93,1	64,7	48,1

Kilde: »Redegørelse for beskæftigelsen ved byggevirksomhed 1958-67 og arbejdsudbudet i de kommende år« afgivet af Udvalget vedrørende arbejdskraft til byggeriet. Bilag 13, p. 31.

1. Arbejdsstyrke = antal faglærte + ufaglærte + $\frac{1}{3}$ antal lærlinge.
2. A-prognose: Lærlingetilgang på 19 pct. af en årgang 16-årige drenge som i årene 1964-67.
B-prognose: Lærlingetilgang, der bevirker en stabilisering af antallet af faglærte i byggefagene i første halvdel af 1970'erne. (Svarer til ca. 60 pct. af lærlingetilgangen under A.).
C-prognose: Lærlingetilgang halvt så stor som B.

De i bilagstabel 1 anførte tal for arbejdsstyrken er i bilagstabel 2 omsat til indeks med 1968 = 100. Man har her tillige angivet tal for 1984, idet der er forudsat samme udvikling i indeks for arbejdsstyrken fra 1980 til 1984 som fra 1976 til 1980.

*Bilagstabel 2. Indeks for beskæftigelsen i nybyggeri m. v.
1968-84.*

	A	B	C
1968	100	100	100
1972	115	110	109
1976	125	103	91
1980	136	96	73
1984 ¹	148	89	59

Anm.: Beregnet ud fra tallene i bilagstabel 1.

1. Der er forudsat samme udvikling i indeks fra 1980 til 1984 som fra 1976 til 1980.

I bilagstabel 3 er vist indeks for arbejdsproduktiviteten med en antagen produktivitetsstigning på henholdsvis 4 og 6 pct. om året. Til sammenligning med de i tabellen anførte produktivitetsstigninger kan nævnes, at fra 1958 til 1961 steg arbejdsproduktiviteten med 4¾ pct. om året, fra 1964 til 1967 med 6¼ pct. om året.

*Bilagstabel 3. Indeks for arbejdsproduktiviteten i nybyggeriet.
(1968 = 100).*

	Årlig stigning	
	4 pct.	6 pct.
1968	100	100
1972	117	126
1976	137	159
1980	160	201
1984	187	254

Bilagstabel 4. Indeks for byggekapa­citeten i nybyggeriet
(= beskæftigelsesindeks × produktiv­
tetsindeks). 1968-1984.

Beskæftigelsesforudsætning ¹	A		B		C	
	4 pct.	6 pct.	4 pct.	6 pct.	4 pct.	6 pct.
Produktiv­ tetsforudsætning (årlig vækst)						
1968	100	100	100	100	100	100
1972	134	145	129	140	128	138
1976	171	200	141	165	125	146
1980	218	274	154	193	117	147
1984	277	375	167	226	110	149

1. Jfr. bilagstabel 1.

Ved at multiplicere de i bilagstabel 2 anførte indeks for arbejdsstyrken med de i bilagstabel 3 viste indeks for arbejdsproduktiviteten fås i bilagstabel 4 indeks for den mulige produktion, d. v. s. for byggekapa­citetens udvikling.

Som det fremgår af teksten, har man nærmere koncentreret interessen om den kapacitetsudvikling, der følger af en årlig produktiv­
tetsstigning på 6 pct. og henholdsvis en fortsættelse af de senere års lærlingetilgang og en reduktion af lærlingetilgangen til et niveau, der indebærer en stabilisering af antallet af faglærte i bygge­
fagene i første halvdel af 1970'erne. De beregninger, der ligger til grund for figur 2 og 3, hvor ovennævnte kapacitetsudvikling er forudsat, er vist i bilagstabellerne 5-8.

Bilagstabel 5. Residual bestemmelse af boligbyggeriets kapacitet.¹ 1968-1984.

	Samlet byggekapa- citet i nybyggeriet i 1968-priser	Offentligt byggeri i 1968-priser med 10 pct. stigning pr. år	Privat erhvervsbyggeri i 1968-priser med 4 pct. stigning pr. år	Til rest til boligbyggeriet i 1968-priser	Boligbyggeka- pacitet omsat til antal lejligheder af 1968-nybyggeri- standard
	mldr. kr			1000 lejligheder	
1968	7,8	1,9	1,9	4,1	45
1969	8,6	2,1	1,9	4,6	51
1970	9,5	2,3	2,0	5,2	58
1971	10,4	2,5	2,1	5,8	64
1972	11,3	2,7	2,2	6,4	70
1973	12,2	3,0	2,3	6,9	77
1974	13,3	3,3	2,3	7,6	84
1975	14,4	3,7	2,4	8,3	92
1976	15,6	4,0	2,5	9,0	100
1977	16,9	4,4	2,6	9,8	109
1978	18,2	4,9	2,7	10,6	118
1979	19,8	5,3	2,8	11,6	128
1980	21,3	5,9	3,0	12,5	138
1981	23,1	6,5	3,1	13,6	150
1982	25,0	7,1	3,2	14,7	162
1983	27,1	7,8	3,3	15,9	176
1984	29,3	8,6	3,5	17,2	190

1. Jfr. figur 2a, p. 44.

Bilagstabel 6. Residual bestemmelse af boligbyggeriets kapacitet.¹ 1968-1984.

	Samlet byggekapa- citet i nybyggeriet i 1968-priser	Offentligt byggeri i 1968-priser ved gradvis nedsættel- se af stignings- taket fra 10 til 5 pct. pr. år	Privat erhvervsbyggeri i 1968-priser med 4 pct. stigning pr. år	Til rest til boligbyggeriet i 1968-priser	Boligbyggekapa- citet omsat til antal lejligheder af 1968-nybyggeri- standard
	mldr. kr.				1000 lejligheder
1968	7,8	1,9	1,9	4,1	45
1969	8,6	2,1	1,9	4,6	51
1970	9,5	2,3	2,0	5,2	58
1971	10,4	2,4	2,1	5,9	65
1972	11,3	2,6	2,2	6,5	72
1973	12,2	2,8	2,3	7,1	79
1974	13,3	3,0	2,3	7,9	87
1975	14,4	3,2	2,4	8,7	97
1976	15,6	3,4	2,5	9,6	107
1977	16,9	3,6	2,6	10,7	118
1978	18,2	3,8	2,7	11,8	130
1979	19,8	3,9	2,8	13,0	144
1980	21,3	4,1	3,0	14,2	158
1981	23,1	4,3	3,1	15,7	174
1982	25,0	4,6	3,2	17,2	191
1983	27,1	4,8	3,3	19,0	210
1984	29,3	5,0	3,5	20,7	230

1. Jfr. figur 2b, p. 45.

Bilagstabel 7. Residual bestemmelse af boligbyggeriets kapacitet.¹ 1968-1984.

	Samlet byggekapa- citet i nybyggeriet i 1968-priser	Offentligt byggeri i 1968-priser med 10 pct. stigning pr. år	Privat erhvervsbyggeri i 1968-priser med 4 pct. stigning pr. år	Til rest til boligbyggeriet i 1968-priser	Boligbyggekapa- citet omsat til antal lejligheder af 1968-nybyggeri- standard
	midr. kr.				1000 lejligheder
1968	7,8	1,9	1,9	4,1	45
1969	8,5	2,1	1,9	4,5	50
1970	9,2	2,3	2,0	5,0	55
1971	10,0	2,5	2,1	5,4	60
1972	10,9	2,7	2,2	6,0	66
1973	11,4	3,0	2,3	6,1	67
1974	11,8	3,3	2,3	6,2	68
1975	12,3	3,7	2,4	6,2	69
1976	12,9	4,0	2,5	6,3	70
1977	13,4	4,4	2,6	6,3	70
1978	13,9	4,9	2,7	6,3	70
1979	14,5	5,3	2,8	6,3	70
1980	15,0	5,9	3,0	6,2	69
1981	15,7	6,5	3,1	6,1	68
1982	16,3	7,1	3,2	6,0	66
1983	16,9	7,8	3,3	5,8	65
1984	17,0	8,6	3,5	5,6	61

1. Jfr. figur 3 a, p. 46.

Bilagstabel 8. Residual bestemmelse af boligbyggeriets kapacitet.¹ 1968-1984.

	Samlet byggekapa- citet i nybyggeriet i 1968-priser	Offentligt byggeri i 1968-priser ved gradvis nedsættel- se af stignings- takten fra 10 til 5 pct pr. år	Privat erhvervsbyggeri i 1968-priser med 4 pct. stigning pr. år	Til rest til boligbyggeriet i 1968 priser	Boligbyggeka- pacitet omsat til antallet af lejligheder af 1968-nybyggeri- standard
	mdr. kr.				1000 lejligheder
1968	7,8	1,9	1,9	4,1	45
1969	8,5	2,1	1,9	4,5	50
1970	9,2	2,3	2,0	5,0	55
1971	10,0	2,4	2,1	5,5	61
1972	10,9	2,6	2,2	6,1	67
1973	11,4	2,8	2,3	6,3	69
1974	11,8	3,0	2,3	6,5	72
1975	12,3	3,2	2,4	6,7	74
1976	12,9	3,4	2,5	6,9	77
1977	13,4	3,6	2,6	7,2	79
1978	13,9	3,8	2,7	7,4	82
1979	14,5	3,9	2,8	7,7	85
1980	15,0	4,1	3,0	8,0	88
1981	15,7	4,3	3,1	8,2	91
1982	16,3	4,6	3,2	8,5	94
1983	17,0	4,8	3,3	8,9	98
1984	17,6	5,0	3,5	9,1	101

1. Jfr. figur 3 b, p. 47.

Bemærkninger til beregningerne over boligbehovet på grundlag af befolkningsprognoser

Som grundlag for skønnene over befolkningens fremtidige størrelse og dens køns-, alders- og civilstandsfordeling har man anvendt en prognose udsendt i 1964 af Det økonomiske Sekretariat, »Den fremtidige befolkningsudvikling«.

Herudfra er det beregnet, hvor mange lejligheder der vil være brug for i 1985, hvis alle ægtepar og enlige over 19 år – eller en væsentlig del heraf – skal have egen lejlighed.

Langt den overvejende del af de personer, der i 1985 vil efterspørge en lejlighed, d. v. s. ønske at bo i egen lejlighed, var allerede født på prognosetidspunktet i 1964. Dette reducerer usikkerheden på prognosetallene væsentligt. For aldersgrupperne fra 25-29 år og opefter vil tallene alene være påvirket af de forudsætninger, der gøres om dødeligheden og vandringer til og fra udlandet. Nettovandringerne er i prognoserne sat til 0. Om dødeligheden er det forudsat, at der vil ske en forbedring af overlevelsessandsynlighederne i samme omfang som imellem 1926-30 og 1956-60. Antallet af 20-24-årige i 1985 er skønnet ud fra de af 1964-prognoserne, der har vist sig bedst egnet til at forudsige fødselstallene i første halvdel af 1960'erne.

I bilagstabel 9 ses antallet af personer i 1985 over 19 år fordelt på køn og alder. Endvidere ses ægteskabsfrekvenserne, d. v. s. antal gifte personer i en gruppe i procent af hele gruppen. Disse ægteskabsfrekvenser er skønnet ud fra befolkningens civilstandsfordeling i 1960. Der er regnet med nogen nedgang i ægteskabsalderen i forhold til 1960. Herudfra er antallet af gifte mænd og kvinder samt enlige mænd og kvinder beregnet.

I bilagstabel 10 er vist boligbehovet ved alternative lejlighedsfrekvenser. Ved en gruppes lejlighedsfrekvens forstås den andel af gruppen, der bor i egen lejlighed.

Ved at multiplicere antallet af husstande i en gruppe med den for gruppen antagne lejlighedsfrekvens fås gruppens boligbehov udtrykt i antal lejligheder. Summeres dernæst over alle grupper fås det samlede boligbehov i 1985. Fratrækkes antallet af lejligheder ved begyndelsen af 1969, jfr. teksten side 48, fås den nødvendige nettoboligproduktion i tiden indtil 1985.

Bilagstabel 9. Antal personer over 19 år i 1985 fordelt på køn, alder og civilstand.

Aldersgruppe	Mænd				Kvinder			
	Personer i alt	Ægteskabsfrekvens	Gifte	Enlige	Personer i alt	Ægteskabsfrekvens	Gifte	Enlige
	1000	pct.	1000		1000	pct.	1000	
20-24 år	194	35	68	126	186	60	112	74
25-29 år	187	72	135	52	178	87	155	23
30-39 år	401	82	329	72	386	86	332	54
40-49 år	331	85	281	50	322	82	264	58
50-59 år	263	84	221	42	274	72	197	77
60-64 år	133	82	109	24	146	60	88	58
65 år-	345	66	228	117	425	38	162	263
I alt	1.854	74	1.371 ¹	483	1.917	68	1.310 ¹	607

1. Det ses, at der optræder en difference mellem antallet af gifte mænd over 19 år og antallet af gifte kvinder over 19 år. I de følgende beregninger af boligbehovet er det forudsat, at det beregnede antal gifte mænd over 19 år er afgørende for antallet af ægteskaber.

Bilagstabel 10. Boligbehovet i 1985 ved alternative lejlighedsfrekvenser.¹

	Antal i 1985	Alternativ I (1965-standard) ^a		Alternativ II (væsentlig forbedring)		Alternativ III (særlig væsentlig forbedring)		Alternativ IV (egen lejlighed til alle ægtepar og til alle enlige over 19 år)	
		Lejligheds- frekvens	Boligbehov	Lejligheds- frekvens	Boligbehov	Lejligheds- frekvens	Boligbehov	Lejligheds- frekvens	Boligbehov
	— 1000 —	— pct. —	1000 lejligheder	— pct. —	1000 lejligheder	— pct. —	1000 lejligheder	— pct. —	1000 lejligheder
Ægtepar	1.371	98	1.344	99	1.357	100	1.371	100	1.371
Enlige mænd i alt ...	483	38	183	57	277	80	386	100	483
20-24 år	126	3	4	30	38	70	88	100	126
25-39 år	124	25	31	50	62	75	93	100	124
40-59 år	92	52	48	70	64	85	78	100	92
60 år-	141	71	100	80	113	90	127	100	141
Enlige kvinder i alt ..	576	70	401	79	453	90	521	100	576
20-24 år	66	9	6	40	26	75	50	100	66
25-39 år	75	50	38	65	49	85	64	100	75
40-59 år	135	73	99	80	108	90	122	100	135
60 år-	300	86	258	90	270	95	285	100	300
	2.430	86	1.928	91	2.087	96	2.278	100	2.430
Nettobyggebehov pr. år 1969-84 (begge incl.)			14		24		36		46

1. Ved en gruppes lejlighedsfrekvens forstås den andel af gruppen, der bor i egen lejlighed.

2. Lejlighedsfrekvenserne i 1965 i de enkelte grupper er beregnet ud fra talmaterialet i »Folke- og bolig-tællingen 27. sept. 1965. C. Bolig- og husstandsundersøgelse«. Stat. Tabelværk 1969: VIII, tabel 17 A.

Subsidiering af boligforbrug 1969

1. Boligforbruget subsidieres dels direkte gennem tilskud fra det offentlige, dels indirekte gennem skattelovgivningens regler for ansættelsen af lejeværdien af egen bolig og yderligere gennem huslejereguleringen. Der skal i det følgende gøres et forsøg på at anslå størrelsen af disse direkte og indirekte subsidier.

2. De direkte subsidier til boligforbrug udgør i finansåret 1969/70 373 mio. kr., hvoraf boligsikring udgør ca. 270 mio. kr., rentesikring 93 mio. kr. og driftstilskud 10 mio. kr. Herudover kan man nævne en række offentlige udgifter, der ligger på grænsen mellem boligsubsidier og byudviklingsudgifter m. v.

Ud over de nævnte direkte subsidier vedrørende boligforbrug på 373 mio. kr. kan der peges på, at boligforbruget på ca. 7 mia. kr. om året i modsætning til størsteparten af det øvrige private forbrug er undtaget fra merværdiafgiften på 12½ pct. Endvidere kan det rentetab, som staten lider ved, at dens udlån til boligbyggeri på knap 5 mia. kr. kun forrentes med ca. 4,4 pct., ligeledes betragtes som et boligsubsidium.

3. Gennem reglerne for ansættelsen af lejeværdien af egen bolig finder der en væsentlig subsidiering sted af boligforbruget. Den overvejende del af dette subsidium følger af de særlige regler for ansættelsen af lejeværdien for enfamiliehuse. For året 1969 udgør den skattemæssige lejeværdi 3 pct. af ejendomsværdien ved 13. alm. vurdering, respektive ved første vurdering efter fuldførelsen. I 1965 blev *ejendomsværdien* for de da eksisterende knap 450.000 enfamiliehuse tilhørende private personer,¹ ansat til 37,3 mia. kr., jfr. formandskabets redegørelse: »Bidrag til belysning af formueudviklingen i Danmark i de senere år«, p. 119. Ejendomsværdien af de ca. 81.000 enfamiliehuse, der er fuldført fra 1. august 1965 til 31. december 1968, kan forsigtigt anslås til ca. 10 mia. kr. således at den samlede ejendomsværdi af de nævnte enfamiliehuse pr. 1. januar 1969 skønnes at andrage ca. 47 mia. kr. og lejeværdien 3 pct. heraf eller ca. 1,4 mia. kr.

1. Enfamiliehuse tilhørende private personer er her ret snævert afgrænset; således var der ifølge boligtællingen 1965 ca. 472.000 ejerlejligheder i enfamiliehuse.

Handelsværdien af enfamiliehusene kan på basis af salgspriserne i 1. kvartal 1969 anslås til godt 65 mia. kr., hvoraf de efter 1. august 1965 tilkomne ejendomme efter et forsigtigt skøn bidrager med godt 12 mia. kr. Ansættes markedsværdien af bolig i eget hus skønsmæssigt til 6 pct. af handelsværdien, når man frem til en markedislejeværdi på ca. 4,0 mia. kr. Den reduktion af den skattepligtige indkomst, der følger af skattelovgivningens regler for lejeværdiansættelsen, skulle følgelig udgøre $4,0 \div 1,4 = 2,6$ mia. kr.

Den her anvendte lejeværdiansættelse på 6 pct. af handelsværdien giver en gennemsnitlig årlig lejeværdi pr. ejendom på knap 7.300 kr., hvilket er 55 pct. højere end den nedenfor i punkt 5 anslåede gennemsnitlige markedislejeværdi for udlejede lejligheder. Da enfamiliehusene som helhed er noget større og bedre udstyrede end udlejningslejlighederne, synes 6 pct. at give et rimeligt skøn over lejeværdien.

Alternativt kunne ansættelsen af lejeværdiprocenten ses fra et formueplaceringssynspunkt. En rentefod på 6 pct. forekommer på baggrund af det nuværende renteniveau lav; det må dog her tages i betragtning, at handelsværdien forudsætter normal prioritering og således indbefatter kurstab.

Antages det, at ejere af enfamiliehuse har en gennemsnitlig marginalskatteprocent på 50, udgør skattebesparelsen – idet der ses bort fra de særlige beskatningsforhold i 1969 – 1,3 mia. kr. Ved vurderingen af virkningerne af en ændret skattemæssig ansættelse af lejeværdien må det dog erindres, at en udvidelse af beskatningsgrundlaget med over $2\frac{1}{2}$ mia. kr. må antages at ville medføre lempeligere beskatningsregler, samt at en højere skattemæssig lejeværdiansættelse ville påvirke handelsværdierne og dermed også de beregnede markedislejeværdier.

4. Lejeværdiansættelsen for ejerens lejlighed i tofamiliehuse og for landbrugets stuehuse ligger også en del under markedslejen. Det kan skønnes, at reduktionen af de skattepligtige indkomster for de to grupper af ejere er af størrelsesordenen godt 100 mio. kr. og ca. 200 mio. kr.

5. Huslejustrereguleringen kan betragtes som en subsidiering af lejernes boligforbrug, der finansieres ved overførsel fra ejerne af den regulerede boligmasse. Subsidiets størrelse kan sættes til forskellen mellem markedslejen og den nuværende husleje.

På grundlag af boligtællingen 1965 og byggestatistikken kan lejeværdien i 1969 af samtlige udlejede lejligheder anslås til ca. 2,5 mia. kr. eller gennemsnitlig ca. 2850 kr. årlig pr. lejlighed. I nybyggeriet og i den dårligste del af boligmassen ligger markedslejen næppe over den regulerede leje. Derimod er der for en stor del af de øvrige lejligheder i de regulerede områder en meget betydelig spændvidde mellem de to lejeniveauer, væsentlig afhængig af opførelsestidspunktet. Det skønnes, at markedslejen andrager ca. 4 mia. kr. eller ca. 160 pct. af den regulerede leje. Den hertil svarende, gennemsnitlige årlige husleje andrager ca. 4.600 kr.

Huslejereguleringssubsidiet kan således anslås at tilføre lejerne i den regulerede boligmasse ca. halvanden milliard kr. årlig i forhold til en situation med fri markedsleje.

6. Medens de direkte subsidier til boligforbrug andrager ca. en halv milliard årlig, skønnes det således, at det vigtigste indirekte subsidium, den lave ansættelse af lejeværdien af egen bolig, andrager ca. halvanden milliard. Hertil kommer huslejereguleringen, der omfordeler ligeledes ca. halvanden milliard kr. årlig fra udlejere til lejere.

Pris kr. 10.00 incl. moms.

Fi 27-13

NORDLUNDES BOGTRYKKERI, KØBENHAVN